

**JIHOČESKÁ UNIVERZITA
V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
PEDAGOGICKÁ FAKULTA**

ODDĚLENÍ RUSKÉHO JAZYKA A LITERATURY

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

ALEXANDR SOLŽENICYN (biografická črta)

Autorka: Věra Mertlíková

Vedoucí práce: doc. PaedDr. Zdeňka Matyušová, Ph.D.

Obor: Ruský a německý jazyk pro hospodářskou a obchodní sféru, 4. ročník

Rok: 2006

Knihovna JU - PF

3 1 1 5 1 7 2 2 1 0

JIHOČESKÁ UNIVERZITA
V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
ODDĚLENÍ RUSKÉHO JAZYKA A LITERATURY
- 44 -

27/406
J. D.

Alexandr Solženicyn (biografická črta)

Oddělení ruského jazyka a literatury

Pedagogická fakulta Jihočeské univerzity, České Budějovice

Bakalářská práce pojednává o základních momentech života a tvorby ruského spisovatele a nositele Nobelovy ceny za literaturu Alexandra Solženicyna, který byl ve své vlasti zbaven občanství a vyhoštěn.

Pozornost je zaměřena zejména na jeho dílo Souostroví GULAG, díky němuž se svět dozvěděl o hrůzách teroru v pracovních táborech tehdejšího Ruska.

Součástí bakalářské práce jsou vybrané dokumentární přílohy.

Vedoucí práce: doc. PaedDr. Zdeňka Matyušová, Ph.D.

Alexander Solzhenitsyn (biographical sketch)

Department of Russian Language and Literature

Faculty of Pedagogy, University of South Bohemia, České Budějovice

This bachelor's paper discusses fundamental moments of the life and works of the Russian writer, and holder of the Nobel prize for literature, Alexander Solzhenitsyn, who had his citizenship revoked, and was then deported from his homeland.

Attention is given to his piece of work called Archipelago GULAG, thanks to which the world learnt about horrors of terror in the labour camps of Russia.

Selected documentary appendixes are part of this paper.

Supervisor of the bachelor's paper: doc. PaedDr. Zdeňka Matyušová, Ph.D.

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma *Alexandr Solženicyn (biografická črta)* vypracovala samostatně a použila pouze pramenů a odborné literatury, které uvádím v příložené bibliografii.

Mudr. Soňa Křivá

Podpis

České Budějovice, 1. 4. 2006

PODĚKOVÁNÍ

Děkuji paní doc. PaedDr. Zdeňce Matyušové, Ph.D. za vstřícné jednání, odborné rady a připomínky a pomoc při zpracování mé bakalářské práce.

MOTTO:

*„Věnováno všem, jimž život nestačil,
aby o tom vyprávěli.*

*A necht' mi odpustí, že jsem všechno neviděl,
na všechno si nevzpomněl a všechno nevytušil“.*

(Alexandr Solženicyn)

ÚVOD

Tato bakalářská práce pojednává o životním osudu a tvorbě ruského spisovatele a nositele Nobelovy ceny za literaturu Alexandra Solženicyna.

Podnětem pro výběr tohoto tématu byl nejen můj zájem o ruskou historii a kulturu, ale především přednášky z ruské kultury, vedené doc. PaedDr. Zdeňkou Matyušovou, Ph.D., kde jsem se poprvé podrobněji seznámila s životem a rozsáhlou tvorbou jednoho z největších spisovatelů 20. století.

Alexandr Solženicyn je člověk, který se z přesvědčeného komunisty stal odpůrcem komunistického režimu a bojovníkem za lidská práva a důstojnost. Je to člověk, jehož díla porážejí svou pravdivostí a nesmlouvavostí. Člověk, který přes mnoho překážek a vlastních obětí zasvětil svůj život boji za pravdu a svobodu, člověk, který svůj boj nikdy nevzdal.

Kvůli omezenému rozsahu mé bakalářské práce jsem se nevěnovala celé tvorbě Alexandra Solženicyna, ale podrobněji jsem se zaměřila na dílo *Souostroví GULAG*. Toto dílo celému světu odhalilo hrůzy sovětského totalitního režimu a utrpení lidí v pracovních nápravných táborech, které byly v SSSR zřizovány jako nástroj totalitní moci. Současně zde autor utvrzuje v křesťanských ideálech svobody a milosrdenství a svědčí o zachování duše za ostnatým drátem.

V první části práce stručně shrnuji pozoruhodný život a rozmanitou tvorbu Alexandra Solženicyna. Ve druhé části nazvané *Souostroví GULAG* jsem se pokusila přiblížit čtenáři toto obsáhlé, ale svým obsahem a rozsahem jedinečné dílo a třetí část popisuje Solženicynův vytoužený návrat do Ruska a jeho současný život. V závěru práce je uveden seznam použitých zkratk a do příloh jsem vybrala několik fotografií, které zachycují atmosféru pracovních táborů v SSSR a důležité momenty v životě Alexandra Solženicyna.

Alexandr Isajevič Solženicyn

Jeden z nejvýznamnějších spisovatelů 20. století Alexandr Isajevič Solženicyn se narodil 11. 12. 1918 v městě Kislovodsk. Jeho otec zemřel nešťastnou náhodou půl roku před jeho narozením. V roce 1925 se Solženicyn se svou rodinou přestěhoval do Rostova na Donu, kde od roku 1936 studuje na fyzikálně-matematické fakultě zdejší univerzity, kterou absolvuje v roce 1941. Současně dálkově studuje na Moskevské univerzitě filozofii, literaturu a historii.

Po vypuknutí 2. světové války rukuje dobrovolně do Rudé armády a v letech 1943 - 1945 velí v hodnosti kapitána dělostřelecké baterii. V únoru 1945 je zatčen, zbaven hodnosti a na základě odhalených dopisů s kritikou Stalina deportován do Moskvy (do vyšetřovací vazby na Lubjance). „Za protisovětskou agitaci a propagandu“ je odsouzen k osmi letům nápravně pracovních táborů a k doživotnímu vyhnanství na Sibiři. Po ročním pobytu na Lubjance je převezen do *šarašky* Marfina, speciálního vězení pro intelektuály, kde se podílí na tajném výzkumu. Toto zařízení spisovatel popisuje ve svém románu *V kruhu prvním (В круге первом, 1968)*.

Po čtyřech letech je Solženicyn deportován do Kazachstánu, do tábora pro politické vězně. Zde u něho diagnostikují rakovinu žaludku a dávají mu několik měsíců života. Je operován a po propuštění v roce 1953 je poslán do doživotního vyhnanství. Usazuje se ve vesnici Kok-Těrek ve středním Kazachstánu. Dvakrát podstupuje chemoterapii na klinice v Taškentu. O pobytu na této klinice píše Solženicyn ve svém díle *Rakovina (Раковый корпус, 1968)*.

V únoru 1956 je Solženicyn rozhodnutím Vrchního soudu SSSR rehabilitován a je mu povolen návrat do Ruska. Usazuje se v Rjazani, kde na zdejší škole vyučuje matematiku. Žije zde u hrdinky své budoucí povídky *Matrjonina chalupa (Матренин двор, 1963)* a tajně pracuje na svém románu *V kruhu prvním*. Také v něm uzrává myšlenka na napsání díla *Souostroví GULAG (Архипелаг ГУЛАГ, 1973)*.

V roce 1959 během tří týdnů píše povídku *Jeden den Ivana Děnisoviče (Один день Ивана Денисовича, 1962, s původním názvem „Šč 854“)*, která je v roce 1961 díky Solženicynovu příteli a literárnímu znalci L. Z. Kopelevu předána do literárního časopisu *Novyj mir*. Zde se s ní za pomoci redaktorky Berzerové seznamuje šéfredaktor časopisu A. T. Tvardovskij. Ten získává povolení k otištění povídky u

samotného Chruščova. Čtenáři je přijata s nadšením. Také povídky *Matrjonina chalupa* (*Матренин двор*, 1963), *Případ na stanici Krečetovka* (*Случай на станции Кречетовка*, 1963) a *Ve vyšším zájmu* (*Для пользы дела*, 1963) potvrzují Solženicynův úspěch.

Pomocí dopisů a osobních setkáních s bývalými vězni Solženicyn získává cenný materiál k *Souostroví GULAG*, píše *Rakovinu* a touží napsat knihu o revoluci (*R-17*, budoucí *Rudé kolo* / *P-17*, *будущее Красное колесо*). Povídka *Jeden den Ivana Děnisoviče* je navržena na Leninovu cenu, ale díky tvrdému odporu komunistů, kteří Solženicyna označují za nepřítele systému, cenu nezíská. Proti spisovateli je také zahájena tisková kampaň. Boj se vyhrocuje po pádu Chruščova, když mu v září 1965 KGB zabavuje archiv a je mu znemožněno tisknout svá díla (mimo jiné i *Rakovinu*).

V 1968 dokončuje práci nad *Souostrovím GULAG* a na Západě jsou bez jeho souhlasu publikována díla *V kruhu prvním* a *Rakovina*, což značně ztěžuje autorovu pozici ve své vlasti. V listopadu 1969 je Solženicyn vyloučen ze Svazu spisovatelů.

Udělení Nobelovy ceny za literaturu (1970) a vydání první verze *Srpna 1914* (*Август Четырнадцатого*, 1972) vyvolává novou vlnu pronásledování a pomluv. V září 1973 KGB odhaluje skryš s rukopisem *Souostroví GULAG*, načež Solženicyn dává svolení k jeho publikaci pařížskému nakladatelství YMCA PRESS. První díl vychází koncem prosince téhož roku. Reakce SSSR přichází již v únoru 1974, kdy je Solženicyn zatčen, zbaven občanství a vyhnán do Spolkové republiky Německo.

Souostroví GULAG dělá dojem nejen na ruské, ale i na světové čtenáře. Pojednává totiž nejen o historii ničení ruských národů, svědčí nejen o nenávisti k lidem, jako o cíli a podstatě komunistického režimu, ale také utvrzuje v křesťanských ideálech svobody a milosrdenství a svědčí o zachování duše za ostnatým drátem.

Po příjezdu do SRN Solženicyn pobývá u svého přítele Heinricha Bölla, ale zanedlouho se stěhuje do švýcarského Curychu, kde žije dva roky.

V roce 1975 vychází kniha *Lenin v Curychu* (*Ленин в Цюрихе*, 1975) a zápisky z literárního života *Trkalo se tele s dubem* (*Бодался теленок с дубом*, 1975 - v Rusku byla tato kniha se všemi pěti dodatky otištěna až v roce 1991). S publicistiky potom jmenujme provolání *Nežít ve lži* (*Жить не по лжи!*, 1975) nebo *Dopis vůdcům Sovětského svazu* (*Письмо вождям Советского Союза*), který byl již v září 1973 odeslán do ÚV KSSS.

V prosinci 1975 Solženicyn ve Stockholmu přebírá Nobelovu cenu a v dubnu 1976 navštívuje USA, kde řeční k představitelům odborů a je přijat v Senátu. V říjnu 1976 se s rodinou (2. ženou N. D. Solženicynovou, její matkou, synem z prvního manželství a 3 vlastními syny) stěhuje do sídla u města Cavendish ve státě Vermont. Zde v letech 1969-1988 pokračuje v práci na svém celoživotním díle *Rudé kolo*, které se skládá z přepracovaných románů *Srpen 1914 (Август Четырнадцатого, 1982)*, *Říjen 1916 (Октябрь Шестнадцатого, 1982)*, *Březen 1917 (Март Семнадцатого, 1986)* a *Duben 1917 (Апрель Семнадцатого, 1991)*. V tomto díle se prolínají skutečné historické události s pasážemi věnovanými osudům smyšlených postav (např. plukovníka Vorontyceva, který zčásti ztělesňuje samotného Solženicyna...). Za příčinu národní i světové katastrofy zde autor považuje odvrácení lidstva od Boha, pohrdání mravními hodnotami, zjištění, touhu po moci a vidinu všeobecného blaha na Zemi.

V červnu 1978 navštívuje Solženicyn se svým kontroverzním projevem na téma *Rozdělený svět* americkou univerzitu Harvard. Kritizuje v něm především přílišnou touhu Západu po blahobytu a jeho morální úpadek. Po následné kritice jeho projevu v denících *New York Times* a *Washington Post* se Solženicyn stahuje do Vermontu a definitivně odchází z veřejného života.

Vydávání Solženicynových děl v SSSR je bráněno až do roku 1989, kdy jsou po značném úsilí otištěny autorem vybrané kapitoly ze *Souostroví GULAG*. Rok 1990 se potom stává „rokem Solženicyna“. Dochází k vydání jeho souborného díla, které se těší obrovskému zájmu čtenářů (7 mil. prodaných děl).

16. srpna 1990 je spisovateli výnosem prezidenta SSSR Jelcina navráceno státní občanství, ale do vlasti se ve věku 76 let definitivně navrácí až 21. května 1994. Při jeho návratu přes Aljašku a Dálný Východ se aktivně seznamuje s veřejným životem a názory prostých lidí.

Po usazení v Moskvě kategoricky odsuzuje Jelcinovy reformy a neustále kritizuje vládu země. V roce 1997 je přijat do Ruské akademie věd. Pracuje také na zápiscích z vyhnanství *Zrno mezi žernovy (Угодило зернышко промеж двух жерновов, 1999-2001)* a o jeho neuvadající vitalitě svědčí i *Miniatury (Крохотки)*, vydávané v Novém miru v letech 1995-1997.

Kromě toho skrze Ruský sociální fond, který byl založen jeho druhou ženou Nataljou Solženicynovou v roce 1974, přenecháním veškerých honorářů za *Souostroví GULAG*, finančně pomáhá pronásledovaným osobám a jejich rodinám.

Přehled díla Alexandra Solženicyna

PRÓZA:

- Pruské noci (1951)
- Hostina vítězů (1951)
  - poema a divadelní hra o zážitcích z fronty 2. světové války, napsané v táboře
- Republika práce (1954)
  - divadelní hra o dojmech z práce vězňů na stavbě domů u Kalužské brány v Moskvě
- Jeden den Ivana Děnisoviče (1959)
  - v povídce s původním názvem „Šč 854“ Solženicyn poprvé popisuje život a podmínky v sovětském pracovním táboře, vydána v roce 1962 v ruském časopise *Novyj mir*
- Matronina chalupa (1963)
- Případ na stanici Krečetovka (1963)
- Ve vyšším zájmu (1963)
  - povídky, které potvrdily Solženicynovu slávu u širokého kruhu čtenářů
- V kruhu prvním (1955-1958)
  - román o speciální věznici *Marfino* u Moskvy, kde byl Solženicyn vězněn, v roce 1968 je otištěn na Západě
- Rakovina (1963-1966)
  - román o podmínkách na taškentské klinice, kde Solženicyn podstoupil úspěšnou léčbu rakoviny. Vydána v roce 1968 na Západě. Hlavním tématem zde je boj člověka se smrtí a myšlenka, že oběti smrtelné nemoci paradoxně bojují za svobodu, které byli zdraví lidé zbaveni.

➤ Srpen 1914 (1972)

- 1. kniha několikasvazkové epeje o ruské revoluci Rudé kolo, v roce 1972 je vydána v anglickém jazyce a popisuje vliv války na život jednotlivců i celého národa

➤ Souostroví Gulag I.-III. (1958-1968)

- tento „pokus o umělecké pojednání“ je ve světové literatuře považován za nejvýznamnější kritiku stalinismu a komunistického režimu vůbec. Jedná se o zcela autentickou otřesnou výpověď, založenou jednak na vlastních zkušenostech autora, jednak na vyprávění, vzpomínkách a dopisech více než 227 bývalých vězňů.

První díl Souostroví GULAG je vydán ihned po odhalení jeho rukopisu KGB (září 1973) v pařížském nakladatelství YMCA PRESS (leden 1974). Další dva díly následují v letech 1975 a 1978.

➤ Trkalo se tele s dubem (1967-1973)

- výchozí kniha s podtitulem Zápisky z literárního života byla napsána na jaře 1967, postupně k ní bylo napsáno 5 dodatků (Listopad 1967, Únor 1971, Prosinec 1973, Červen 1974 a Neviditelní) ✓

➤ Rudé kolo (1955-1968)

- desetisvazkovou epej o ruské revoluci, na které autor pracoval od roku 1967 a dokončil ji až před svým návratem do Ruska, považuje za své životní dílo. V tomto díle se proplétají historické události s příběhy smyšlených hrdinů s autobiografickými prvky. Podle slov autora je to „tragická historie o tom, jak sami Rusové zničili svou minulost a budoucnost“.

➤ Zrno mezi žernovy (1998-2001)

- druhá část Solženicynovy autobiografie byla napsána po jeho návratu do Ruska (1994) ✓

- Dvě stě let pospolu I., II. (1995)
  - dějiny rusko-židovských vztahů v letech 1795-1995
- Miniatury (1995-1997)
  - drobné povídky publikované v časopise Novyj mir.

PUBLICISTIKA:

- Otevřený dopis 4. sjezdu Svazu spisovatelů SSSR (1967)
  - Solženicyn zde požaduje okamžité ukončení cenzury a navrácení jeho zkonfiskovaného archivu.
- Dopis vůdcům SSSR (1973)
- Nežít ve lži (1973)
  - v dopise i článku Solženicyn předpovídá krach socialismu a odhaluje jeho morální a ekonomickou nestabilitu.
- články ve sborníku Zpod balvanů (1974)
- články V Sovětském svazu
  - Na Západě
- Jak uspořádat Rusko (1990)
  - v článku, který byl otištěn v Komsomolské pravdě v září 1990 Solženicyn upozorňuje na problémy, které mohou ve společnosti nastat po uvolnění komunistického útlaku.
- Solženicynův projev na Harvardské univerzitě na téma Rozdělený svět (1978)
  - z pozice křesťana zde autor tvrdě kritizuje blahobytnost a morálku moderní západní civilizace. Projev vyvolává vlnu kritiky a Solženicyn se poté stahuje do ústraní.

SOUOSTROVÍ GULAG

Tato kniha je všeobecně vnímána jako jedna z nejvýznamnějších knih lágrové literatury z éry Stalina a Chruščova v SSSR a podstatná kritika stalinismu, co se literatury týče.

Samotný název Souostrovi GULAG (= Glavnoje upravlenije lagerej), tedy Hlavní správa táborů, je velmi výstižný. Autor v této knize zaznamenává a zobecňuje svou osobní zkušenost nejen ze sovětských komunistických koncentračních táborů, ale především z celého diktátorského nehumánního systému Východu. Je to obžaloba poměrů v sovětském soudnictví a v systému nápravně pracovních a koncentračních táborů SSSR. Je to obvinění mučitelů ruské země, které se stalo hroznou ránou pro sovětský režim. Především je to ale dílo věnované obětem totalitního režimu, uctění jejich památky a utrpení.

Sovětské pracovní a koncentrační tábory byly zřizovány od roku 1918 pro odpůrce sovětské moci, ale i pro pachatele kriminálních činů a mentálně postižené obyvatele. Od přelomu 30. let sem byly internovány zejména oběti politických čistek a zemědělci odmítající kolektivizaci. U jejich zrodu stáli V. I. Lenin a F. E. Dzeržinskij a postupně byly rušeny na přelomu 80. a 90. let minulého století.

První tábory byly rozmístěny na ostrovech Solovky v Bílém moři, později byly budovány v evropské části SSSR a podél trati Bajkal-Amur jako nepřetržitý zdroj levné pracovní síly (viz mapa v příloze).

Co se týče formální stránky knihy, z jedné strany se zdá, že se jedná o vědeckou práci s příslušnými dodatky, seznamy a poznámkami, ale z druhé strany se nejedná jen o suchý popis obsahující nestrannost autora, ale o politicko-literární manifest napsaný v cynickém tónu. Solženicyn sám toto dílo v podtitulu hodnotí jako „pokus o umělecké pojednání“.

Nesporné je však to, že se jedná o velmi rozsáhlé dílo, které bylo napsáno v relativně krátkém období. Solženicyn zamýšlel napsat toto dílo již v roce 1958, krátce poté co se vrátil z vyhnanství ve střední Asii. Jeho obsah se postupem času stával obširnějším a obširnějším, ale autor už zůstává věrný systému navazujících kapitol o vězeňském systému, vyšetřování, soudech, transportech, nápravně pracovních táborech, vyhnanství a duševních změnách vězňů a obyvatel GULAGu. Poté svou práci přerušuje pro nedostatek materiálů a svědků.

Po otištění jeho knihy *Jeden den Ivana Děnisoviče Solženicyna* zavalily dopisy bývalých vězňů s žádostmi setkat se s ním, s návrhy poskytnutí cenného materiálu a vzpomínek. Jen v období od roku 1963-64 dostává více než 220 svědectví, které mu umožnily značně rozšířit a obohatit jeho původní záměr. Na díle pracuje tajně, vše co napíše je krajně nebezpečné pro všechny zúčastněné. Dvě zimy dokonce píše ukrytý na tajném statku v Estonsku (1965-67). Na jaře 1968 je dílo hotové, ale ještě stále není vhodná doba pro jeho vydání. Přes své známé se Solženicynovi podaří propašovat jeden rukopis na Západ a začít s překlady do světových jazyků. Nejdůležitější anglický překlad má na starosti dcera ruských emigrantů Olga Carlisová, žijící se svým manželem v USA. Překlad se ale protahuje a je nekvalitní.

Vydat první díl *Souostroví GULAG* Solženicyn původně plánoval na prosinec 1971, trápilo ho, že jeho vydání musí odkládat: „Marně hledám ospravedlnění, protože nejsem sám – se mnou tu knihu psalo 227 muklů, kteří mohou vydání *Souostroví* těžce odnést. Pro ně by snad bylo dobré, kdyby knížka vyšla později. Ale pro ty pohřbené – určitě co nejrychleji.“¹

V srpnu 1973 se ale za tragických okolností rukopis *Souostroví* dostává do rukou KGB, což byl jednoznačný impuls k urychlenému vydání knihy na Západě. V ruštině *Souostroví* vychází počátkem roku 1974 v pařížském nakladatelství YMCA PRESS, poté v němčině, švédštině... Problémy jsou pouze s anglickým překladem, které se opozdilo o půl roku!

Reakce zcela opařených představitelů SSSR přichází až za dva týdny. Proti Solženicynovi je zahájena ostrá kampaň v novinách, jemu i jeho ženě je vyhrožováno a konečně v únoru 1974 je Solženicyn zatčen, zbaven občanských práv a násilně deportován do NDR.

Vydání knihy na Západě způsobilo obrovský poprask. *Souostroví* zde považovali za nejdůležitější politicko-literární událost, která nejen v Anglii a USA posílila přesvědčení o odmítnutí komunistického režimu sovětského typu a komunismu vůbec.

Obsah

Souostroví GULAG se skládá ze sedmi částí, rozdělených do tří knih. Každá část je členěná do kapitol s charakterizujícími názvy. Autor píše věcně, ale poutavě. Jeho jazyk je nelitostný, pravdivý a zřetelný. Časté jsou také jeho rozbory o původu a převrácení významu ruských slov. Znatelná je také výčitka lidem, kteří všemu přihlíželi a nic neudělali, ale Solženicyn zároveň upozorňuje na to, že doba byla hrozná a mnoho lidí žilo ve strachu o sebe i o svou rodinu nebo byli prostě přesvědčení komunisté. Nezřídka používá ironii, která v některých místech přechází až v humor – jím se nechce vysmívat, ale upozorňuje tak na absurditu celého systému.

Jak sám autor v úvodu píše, nejedná se o knihu s vymyšlenými osobami a událostmi. Vysvětluje, že pokud jsou u jmen a názvů uvedena pouze počáteční písmena, je to pouze pro jejich vlastní bezpečnost, nebo proto, že je paměť celé nezachovala. Jinak se vše odehrálo tak, jak je to v knize zaznamenáno.

Vyjadřuje zde svůj dík všem 227 zúčastněným osobám, jejichž jména však nesmí uvést. Také zde poznamenává, že materiál ke knize mu dodalo i 36 sovětských spisovatelů v čele s Maximem Gorkým, i někteří čekisté a jejich posluhovači.

Předmluva ke knize je napsána velmi poutavě. Autor zde vypráví o noticce, která byla nalezena v časopise Příroda v roce 1949. V ní se píše o objevení podzemní ledové čočky s několika desítkami tisíc let starou zvířenou. Byla objevena na ostrově Kolyma a dochovala tak čerstvá, že přítomní rozbili led a s chutí ji snědli. Autor poznamenává, že málokdo byl schopen pochopit pravý význam této noticky. Ten pochopili jen ti, kteří byli součástí velkého národa vězňů (*zeků*), ti, kteří vše zažili na vlastní kůži. Oni však mlčeli. ✓

Autor také upozorňuje na to, že se neodvažuje psát dějiny tohoto děsivého souostroví, neboť k tomu nemá potřebné dokumenty, ale pouze na sebe přebírá roli vypravěče jednak vlastního příběhu, ale i osudů dalších bývalých spoluvězňů.

Část I. VĚZEŇSKÝ PRŮMYSL

Kapitola 1. ZATČENÍ

„Zatčení, to je jakési náhlé, nečekané přemístění, přeložení, přesazení z jednoho stavu do druhého.“²

„Takové zatčení, to je oslepující záblesk a úder, kterým se přítomnost náhle mění v minulost a nemožné se stává plnoprávnou přítomností.“³

Autor zde popisuje nejrůznější způsoby zatčení nepohodlných osob v SSSR. Zatýkají je doma, v divadle, na ulici, v obchodě, dokonce i z operačního stolu člověka odvezou přímo do vězení. Tím, že zatýkají především nevinné oběti, je docíleno toho, že zatčení probíhá hladce. Lidé jsou nepřipravení, necítí žádnou vinu a proto také nekladou žádný odpor. Stále věří, že se vše vysvětlí. Někdy dokonce cítí ulehčení, když kolem nich zavírají a zavírají a pro ně si pořád nikdo nejde!

Solženicyn v této kapitole líčí i své zatčení, které se odehrálo na frontě a poukazuje na to, že ani on nekladl naprosto žádný odpor, dokonce sám radil řidiči, kudy jet k armádní kontrarozvědce! Tam je ihned uvězněn a čeká na transport do Moskvy.

Kapitola 2. DĚJINY NAŠÍ KANALIZACE

Tato kapitola je podrobným seznamem nekonečných proudů lidí, které plnily souostroví v letech 1917-1950. Za nejsilnější Solženicyn považuje tyto 3 proudy:

1. proud z let 1929-30, 2. proud z období 1937-38, kdy byli zatýkáni lidé s vysokým postavením, stranickou minulostí a 3. proud z let 1944-46, kdy na souostroví putovaly celé národy a milióny těch, kteří byli vydáni ze zajetí, nebo se dobrovolně vrátili do SSSR.

„Potrubí pulsovalo – jednou byl tlak vyšší než propočítaný, nikdy však vězeňské kanály nezůstaly prázdné. Bez ustání jimi tryskalo to, co z vás vyždímali – krev, pot a moč. Dějiny této kanalizace jsou dějinami neustálého sání a odtoku, jen záplavy se střídaly s odlivem a opět s povodněmi, proudy, které do ní ústily, byly jednou větší a jindy menší, a ještě ze všech stran přitékaly potoky, potůčky, stružky i pouhé jednotlivě pobrané kapky.“⁴

Masové zatýkání a transporty na nucené práce, to vše bylo v rukou *orgánů* – policie, GPU-NKVD a Správy táborů zvláštního určení. Počátky těchto transportů spadají již k letům po nástupu bolševické vlády. Lenin stanovil pravidla a kritéria pro „očistění ruské země od škodlivého hmyzu“. Byli to příslušníci jiných politických stran, až po rolníky odmítající kolektivizaci. Poté přišli na řadu duchovenstvo, inteligence, *kulaci*, sabotéři v hospodářství. V roce 1937 se dostává i na samotnou Komunistickou stranu – Stalin nechá jako kontrarevolucionáře pozavírat celé její vedení. Také funguje *Velký pasians* – po odsezení trestu vězeň obdrží nový. Nejvíce se odsuzuje podle paragrafu 58, který měl 14 odstavců a byl tak obecný, že se vztahoval prakticky k čemukoliv....

Kapitola 3. VYŠETŘOVÁNÍ

„Co ještě šlo za cara Alexeje Michajloviče, co se za Petra už jevílo jako barbarství, co se za Birona mohlo použít proti deseti až dvaceti lidem a co od dob Kateřiny Veliké bylo úplně nemožné – to bylo v rozkvětu velkolepého dvacátého století ve společnosti, pojaté na socialistických zásadách, v letech, kdy už létala letadla a byl vynalezen zvukový film a rádio, pácháno nikoliv jedním zlosynem, nikoliv na jednom skrytém místě, nýbrž desetitisíci speciálně vycvičených lidských bestíí na miliónech bezbranných obětí.“⁵

V této kapitole autor velmi autenticky popisuje způsoby vyšetřování a vedení výslechů. Celý proces začíná zatčením. Poté člověku předloží nesmyslné obvinění a různými způsoby ho nutí to podepsat, popřípadě sestavit seznam dalších zainteresovaných osob. Čím dříve člověk podepíše, tím méně je mučen. Mučení bylo různé – od mírnějších metod až po drastické, které často končily i smrtí. Existovaly metody psychické i fyzické. Z psychických jmenujme např. bránění ve spánku, přesvědčování v upřímném tónu střídané hrubými nadávkami a ponižováním, zstrašování, hraní na city, lhaní atd. Fyzické metody byly: umístění do boxů – malinkého prostoru bez možnosti pohybu, několik hodin nechat vězně klečct na kolenou nebo stát čelem ke zdi, umístění do štěnicového boxu nebo korekce, kde člověka trýzní hladem a zimou, bití, které nezanechává žádné stopy (gumovými obuškami, pytlíky s pískem, údery do kostí, bití do kloubů...) až po tak drastické metody jako zlomení páteře nebo trhání nehtů. Přitom není k nahlédnutí žádný zákoník, neexistuje žádné odvolání.

„Jak tedy člověk může vůbec obstát? Člověk, cítící bolest, slabý, s živými pouty k jiným lidem, nepřipravený? Čeho je třeba, aby byl člověk silnější než vyšetřovatel a celá ta železná past? Je třeba vkročit do vězení a přestat myslet na dřívější život venku. Je třeba si na prahu vězení říci: Život skončil, sice trochu brzy, ale nedá se nic dělat. Na svobodu se už nikdy nevrátím. Jsem odsouzen k záhubě – třeba hned, třeba o něco později, ale později to bude jen těžší a tak raději dřív. Nic už na světě nemám. Moji nejbližší umřeli pro mě – a já pro ně. Mé tělo je pro mne ode dneška zbytečným, cizím tělem. Jedině můj duch a mé svědomí mají pro mne ještě význam a cenu.“⁶

Obstát se ale podaří jen málo lidem, kteří jsou připraveni raději zemřít, než aby zradili své svědomí a podepsali doznání nebo udali své přátele.

Autor se také zmiňuje o průběhu svého vyšetřování.

Kapitola 4. MODRÉ VÝLOŽKY

V této kapitole autor přemýšlí o tom, jací lidé ti vyšetřovatelé vůbec byli: „Věděli, že případy jsou vykonstruované, a přesto pracovali dál rok za rokem. Jak je to možné?... Buď se nutili nepřemýšlet (a to už je rozklad člověka), prostě jen poslouchali: Tak to musí být! Ten, kdo jim uděluje směrnice, se nemůže mýlit...! Nebo měli své Pokrokové učení, žulovou ideologii.“⁷

Pro většinu z nich bylo pohodlnější nevybočovat z řady, jelikož jejich postavení ve společnosti bylo vysoké a poskytovalo jim klidný život, vysoké platy a profesní růst.

Solženicyn také upozorňuje na to, že až na pár vyjímek, nebyl nikdo z těchto lidí souzen a oběti se tedy nikdy nedočkali doznání svých mučitelů, neboť jejich touha po spravedlnosti je označována jako „zbytečné se hrabání v minulosti“!

Kapitola 5. PRVNÍ CELA – PRVNÍ LÁSKA

„Ale ze všech (cel) bude vždy zvláštní místo zaujímat první cela, v níž ses setkal s lidmi sobě podobnými, postiženými stejným osudem. Na ni budeš celý život vzpomínat s takovým vzrušením, s jakým vzpomínáš jen na první lásku. A na lidi, kteří se s tebou dělili o podlahu a vzduch kamenné krychle ve dnech, kdy sis celý

život promýšlel od začátku – na ty lidi budeš jednou vzpomínat jako na svou rodinu."⁸

Jak již napovídá název této kapitoly, autor zde vzpomíná na svou první celu, do které přišel po vyčerpávajícím řetězci výslechů. Popisuje pocity úlevy a štěstí, že člověk přichází mezi sobě rovné lidské bytosti, poznává jejich osudy a konečně není na všechno sám.

Kapitola 6. TO JARO

Jaro 1945 bylo jaro ruských zajatců. Vězeními procházeli nejen váleční zajatci, ale i emigranti z dob občanské války, *ostarabajtři* z hitlerovské války a důstojníci Rudé armády: „Sovětské Rusko se zřeklo svých umírajících dětí. Potřebovalo „hrdé syny Ruska“, když se vrhali pod tanky, když je ještě bylo možno hnát do útoku. Ale vzít se o ně a žít v zajetí? Jsou to jen zbyteční jedlíci. A zbyteční svědkové zahanbujících porážek.“⁹

Solženicyn upozorňuje na paradox, že za carů se za utrpení v zajetí povyšovalo do šlechtického stavu a že výměna zajatců byla tehdy společenská povinnost a ti, kterým se podařilo ze zajetí uprchnout, byli oslavováni jako hrdinové! Jen vojáci Rudé armády se ze zajetí neměli vracet živí. Uvádí zde také pohnutý osud Andreje Andrejeviče Vlasova, který na protest proti politice Stalina bojoval se svými muži na straně Němců.

Kapitola 7. VE STROJOVNĚ

Solženicyn podepsal s mnoha ostatními vězni svůj rozsudek v prostorách butyrského nádraží. Bylo to místo, kde se zatčení přijímali a odpravovali dál. Dostal osm let nápravně pracovního tábora „za protisovětskou agitaci a pokus o založení protisovětské organizace“. Byli i tací, kteří protestovali, ale jejich snaha byla marná.

Výšku trestu měla na starosti OSO (Osoboje sovješčanije při GPU nebo NKVD). Jejimi členy byli tři lidé, kteří nevynášeli rozsudky, ale ukládali jen administrativní opatření. A to tajně, bez přítomnosti obžalovaných a podle potřeb GULAGu. Délky trestů se měnily: do roku 1924 byla jejich pravomoc omezena na tři roky lágru, od roku 1924 byla rozšířena na pět let, od roku 1937 už dávali *desítku* a od roku 1948 dokonce dvacet pět let! Také vypracovali písemné paragrafy, které

ulehčovaly jejich práci: ASA – protisovětská agitace, KRD – kontrarevoluční činnost, PŠ – podezření ze špionáže, VAS – pěstování protisovětských nálad, SOE – společensky nebezpečný element a dokonce i velmi široké označení ČS – rodinný příslušník.

Samozřejmě fungovaly i soudy, ale byly také neveřejné a soudci často měli předem stanovené rozsudky, které odpovídaly poptávce GULAGu.

Kapitola 8. ZÁKON SE RODÍ

Tato kapitola popisuje veřejné soudy a procesy, které začaly ihned po Říjnové revoluci. Tehdy také vznikl termín *mimosoudní zúčtování*, které probíhalo nezávisle na soudech.

Soudy byly trojího druhu – lidové, okruhové a revoluční tribunály. Lidové soudy se zabíraly nepolitickými případy a mohly udělit nejvyšší trest deset let. Okruhové soudy a revoluční tribunály měly právo odsuzovat k smrti. Toto právo jim bylo odebráno jen na krátkou dobu.

Autor zde pomocí svědectví zúčastněných dokazuje absurditu obvinění a průběhu procesů, jednak s politickými stranami, ale i s časopisy a jinak nepohodlnými lidmi.

Kapitola 9. ZÁKON DOSPÍVÁ

Je pokračováním předchozí kapitoly a mimo jiné jsou zde uvedeny procesy s církví a esery. V procesu s církví je využit velký hladomor v Povolží na konci občanské války, který vedl k násilné konfiskaci církevního majetku doprovázené srážkami a konflikty. A to byly zákonné důvody k zahájení procesů.

Kapitola 10. ZÁKON DOZRÁL

Jedná se o podrobnější rozbor záškodnictví a procesů se sovětskými inženýry. V roce 1928 byl zahájen Šachtinský proces a roku 1930 následoval mnohem úspěšnější proces s Průmyslovou stranou. Jeho průběh byl vcelku hladký. Všichni obžalovaní, předem zpracovaní OGPU, ochotně vypovídají ve svůj neprospěch. A za co bylo osm obžalovaných souzeno? Jednak plánovali snížené tempo hospodářského

rozvoje, zdržovali projednávání stavebních projektů a nechávali instalovat zastaralé stroje atd. Cíl procesu byl jasný – všechny nedostatky v zemi připsat inženýrům – škůdcům, narušit jejich solidaritu a rozdělit a vystrašit i inteligenci. Toho všeho bylo nakonec dosaženo.

Ale jelikož i podařené veřejné procesy byly drahé a stály moc úsilí, Stalin od nich nakonec upustil.

Kapitola 11. NEJVYŠŠÍ VÝMĚRA

V této kapitole autor popisuje historii trestu smrti v Rusku. V carském Rusku byl trest smrti buď zrušen, nebo používán velmi málo, většinou jen pro vojenské trestné činy. Od popravy pěti *děkabristů* byl trest rušen vždy jen na krátkou dobu a rychle opět zaveden. Zvláště v letech 1932-33 a za 2. světové války podle něj velmi horlivě stříleli. Kolik lidí bylo vlastně zastřeleno, to nikdo nespočítá, ale byly jich statisíce!

V závěru kapitoly Solženicyn líčí pocity lidí odsouzených k smrti a jejich dlouhé čekání na výkon trestu (včetně příběhu Vlasova).

Kapitola 12. TREST VĚZENÍ

V této kapitole se dočteme o vězeňském režimu, o jeho uvolňování a zesilování. K zachování svých práv a vymožených privilegií vězni často používali hladovku. Zpočátku byla tato metoda úspěšná, jelikož dozorcí se báli veřejného mínění, ale od roku 1928 se vše změnilo. Dozorcí hladovějící vězně buď bili, nebo používali násilnou umělou výživu vězňů, kterou spolehlivě podlomili vůli hladovějícího. Od roku 1937, kdy vstoupila v platnost nová směrnice s tím, že vězeňská správa není za hladovějící vězně zodpovědná, vězni od hladovek upouštějí.

Část II. VĚČNÝ POHYB

Kapitola 1. LODI SOUOSTROVÍ

Zde je zaznamenán systém přepravy vězňů na tisíce ostrovů a ostrůvků, které se rozkládají od Beringova průlivu až téměř k Bosporu. K tomuto účelu sloužily větší přístavy – průchodní věznice a menší přístavy – tranzitní tábory. Vězňové byli přepravováni vězeňskými vozy, zvanými *černí havrani* a poté vězeňskými vagóny, kterým se říkalo *vagon-zaki* nebo *stolypiny*. Tyto soupravy jezdily podle jízdního řádu a na velkých nádražích nakládání zatčených probíhalo tajně, daleko od nástupišť, na menších nádražích potom na kolejích mezi sklady....

Stolypiny měly devět oddělení, z nichž pět bylo určeno pro vězně a byly odděleny mřížemi. Kapacita jednoho oddělení byla 11 lidí, ale běžné vytížení bylo kolem 22 lidí a byly i případy, kdy v oddělení cestovalo až 36 lidí!!! Cesta přitom trvala několik dnů a nocí, někdy i týdny. Během transportu vězňové neměli právo na teplou stravu a tak dostávali jen kus slanečka a trochu chleba. Přitom neměli dostatek vody a ještě se museli bránit teroru kriminálních, kteří ostatní vězně okrádali nejen o jídlo, ale i osobní věci.

Kapitola 2. PŘÍSTAVY SOUOSTROVÍ

Tato kapitola je o katastrofálních podmínkách v tranzitních věznicích, jichž bylo nespočetné množství a přesto byly neustále přeplněné. Opět zde vládou kriminální, kteří jsou pod ochranou dozorců.

Tranzitky jsou ale pro vězně důležité, neboť je to pro ně příprava na lágr. Střídá se tu mnoho lidí, i zkušených starých vězňů, od kterých se člověk dovídá užitečné informace o životě v lágru. Vězňové jsou také varováni, aby se pokud možno vyhnuli společným pracím, neboť 80% pracujících vězňů na nich umírá.

Kapitola 3. KARAVANY OTROKŮ

„Zavřete oči, čtenáři! Slyšíte ten hluk kol? To jedou „stolypiny“. To jedou červené vlaky. Každou minutu, dnem i nocí. Každý den v roce. A voda šplouchá – to plují vězeňské nákladní lodi. A burácejí motory vězeňských vozů. Neustále někoho zavírají, nakládají a přikládají. A co to hučí? Přeplněné cely v tranzitkách. A co ten křik? To je nárek okradených, znásilněných a zbitých“.¹⁰

Zde se autor opět vrací k transportům ve *stolypinech* a poté popisuje příjezd do lágru, tedy pokud již existoval. Stávalo se totiž, že vězňové byli zavezeni do úplné pustiny a tábor sami zakládali.

Velmi nebezpečný je převoz vězňů po moři. Lodi jsou přeplněné, hygiena otřesná, není voda, chleba plesniví a vězni trpí mořskou nemocí. Kromě toho existovaly také transporty na povozech nebo prostě pěšky, při kterých byl zastřelen nebo ubit každý, kdo nestačil ostatním.

Kapitola 4. Z OSTROVA NA OSTROV

Solženicyn v této kapitole vypráví o své cestě z lágru do moskevské *šarašky* – speciálního vězení pro vědce a inteligenci. Dostává se tam díky tomu, že v lágru do dotazníku napsal jako svou specializaci atomovou fyziku. Stráví tam přes půl svého trestu a to mu pravděpodobně zachránilo i holý život. Potkává zde i mnoho zajímavých a vzdělaných lidí.

Část III. VYHLAZOVACÍ A PRACOVNÍ

Kapitola 1. PRSTY AUROŘINY

Kdy vlastně začaly v Rusku vznikat pracovní tábory? Autor tvrdí, že to bylo již po Říjnové revoluci, neboť Lenin krátce po ní požadoval „nejrozhodnější drakonická opatření ke zvýšení disciplíny“, mezi nimiž byly i nucené práce pro ty, kdo překročí dané zákony. Také uvádí, že podle výpočtů profesora Kurganova od revoluce kromě válečných ztrát, tedy jen v důsledku teroristické likvidace, hladu a velké úmrtnosti v táborech zahynulo až 55 mil. lidí! Jedná se samozřejmě o čísla neoficiální, která

nejsou potvrzena ani vyvrácena a byla propočítána v emigraci. Opatrnější odhady uvádí okolo 35 – 45 mil. obětí. ✓

Kapitola 2. SOUOSTROVÍ VYSTUPUJE Z MOŘE

Tato kapitola je velmi zajímavá, neboť se v ní dovídáme o vzniku prvního táborového střediska na Soloveckých ostrovech v Bílém moři. Původně byl ostrov považován za svatý, obývali ho mniši, dařilo se zde pěstovat nejrůznější druhy zeleniny, rozvíjel se rybolov. V roce 1923 ale byli staří mniši vysídleni a čekisté zde začali budovat vězení. Režim tu byl přísný, říkalo se, že se odsud nedá utéct, ale byli i tací, kterým se to podařilo díky spolupráci Angličanů, kteří uprchlíky schovávali na lodích. V Anglii vyšla dokonce kniha o Solovkách. Evropa byla zděšena, neboť žila v domnění, že Solovky jsou ráj. Je tam tedy vyslána komise k přešetření, jejímž členem byl i Maxim Gorkij. Vedení ale vše špatné s úspěchem skrývá, přesvědčují komisi, že vězni si žijí dobře... M.Gorkij si ale o samotě povídá s jedním 14-letým chlapcem, který mu říká celou pravdu. Gorkij však pod nátlakem píše zprávu, že je zde vše v pořádku a za tři dny odplouvá pryč. Dotyčný chlapec je zastřelen a režim se ještě zostřuje.

Kapitola 3. SOUOSTROVÍ METASTÁZUJE

Počet táborů se neustále zvětšuje, neboť jejich rozšiřování dostalo ekonomický smysl. Nejprve ze Solovek do oblasti Karelska, poté se otvírají cesty na východ a ruský sever. Budují se táborové správy, táborové pobočky, táborová střediska a táborová pracoviště po celé zemi: „Miliony kilometrů ostnatého drátu se roztočily a valily se, protínaly, proplétaly, vesele blýskaly ostny podél železničních tratí, podél silnic, podél městských periferií. A nestvůrné táborové věže se staly nejvýstižnějším znakem naší krajiny a jen podivuhodnou shodou okolností se nedostaly ani na plátna malířů, ani do filmových záběrů.“¹¹

Také je v této kapitole líčena práce na první velké stavbě Souostroví – Bělomořském kanále. Pokyny Stalina byly jasné – stavba musí být rychlá a levná! Kanál o délce 270 km měl být vybudován za dvacet měsíců! Pro srovnání – Suezský průplav dlouhý 160 km se budoval deset let! Přitom pracovní podmínky jsou tu těžké, půda je samý kámen, vězni nemají odpovídající vybavení... ale v květnu 1933

je kanál v termínu dokončen. Podle odhadů na této stavbě zahynulo okolo 300 tis. lidí a nejabsurdnější je to, že kanál nebyl nakonec používán, neboť byl příliš mělký!

Kapitola 4. SOUOSTROVÍ KAMENÍ

V roce 1938 dochází k upevnění režimu v pracovně nápravných zařízeních. Musí stoupnout jejich úloha jako orgánu potlačování, jako nástroje donucení a výchovy. Vše, co bylo nedávno zavedeno (pracovní brigády, zápočty, mzdy...) se ruší. Jen privilegia kriminálních zůstávají. V roce 1938 byla prý vydána tajná instrukce ke snížení počtu vězňů (ale ne propuštěním)! Neobyčejně tvrdé podmínky byly podle svědectví na Kolymě, kde vězni trpěli hladem a pracovali i při -50°C! Vypukla epidemie kurdějí a zpřísnění režimu se projevovalo i prodlužováním trestů. Po vypuknutí války se přiděly jídla ještě snižují.

V předválečných letech se tábory začaly budovat i v pouštích Kazachstánu, v Novosibiřské oblasti, na Urale a Solovky byly přeneseny do ústí Jeniseje.

Kapitola 5. OPORY ARCHIPELAGU

Autor zde uvádí ekonomické důvody k zakládání táborů. V první řadě je to potřeba co nejlevnější, raději bezplatné pracovní síly, nezatížené rodinou a připravené k častým přesunům.

Také porovnává život vězňů s životem nevolníků. Přitom dochází k závěru, že nevolníci na tom byli lépe: práce mukulů byla často delší, nedrželi žádné svátky, nemají skoro žádné osobní věci, jsou vždy úplně odloučeni od svých rodin....

Vznikají také tři nové opory Souostroví: *kotlovka* – nové rozdělení chleba a obilovin, *brigády* – vězeň pracoval nejen pro sebe, ale pro celou brigádu a *dvojí vedení táborů* – výrobní velení a velitelé tábora.

Kapitola 6. PŘIVEZLI FAŠISTY!

Fašisty v táboře nazývali *osmapadesátníky*, tedy většinou politické vězně. Solženicyn v této kapitole vypráví o svém příjezdu do tábora Nový Jeruzalém. Stává se zde mistrem směny v hliništi. Jenže má problémy s kriminálními, neposlouchají ho a tak je sesazen. V roce 1945 je amnestie, ale týká se pouze kriminálních. Jejich

práce musí být tedy nahrazena prací politických. Solženicyn pracuje v lomu. Cítí beznaděj: „Bože, Bože! Pod palbou a bombami jsem Tě prosil, abys mi zachoval život. A nyní Tě prosím – pošli mi smrt...“¹²

Kapitola 7. VŠEDNÍ DEN NA SOUOSTROVÍ

Autorova charakteristika života vězňů je práce, práce, hlad, práce, zima a vychytralost. Vyjmenovává tady druhy společných prací, nesmyslné a nesplnitelné normy, upozorňuje na žalostné přiděly jídla a nedostačující oblečení vězňů. Popisuje baráky, ve kterých vězňové žijí, v některých táborech byly dokonce jen zemljanky nebo stany. Vypráví také o *musulmanech*, tedy o chodících mrtvolách, které byly na pokraji smrti. Věnuje se i táborovému zdravotnictví, které je nedostačující a jevu, kterému se říká *mostyrka*. Jedná se o sebezmrzačení, kdy se vězeň stal invalidou, ale zůstal naživu. Jaký je tedy muklův život? „Kdyby neuměl vařit z ničeho, nevydržel by. Mukl musí i ve spánku přemýšlet, jak se z toho příští den dostane. Když něco seženeš, když padneš na nějakou škvíru – mlč, člověče! Mlč, kdyby se to dozvěděli sousedi, rozsápu tě. V táboře je to takhle: pro všechny stejně není dost, koukej, ať se dostane na tebe.“¹³

Kapitola 8. ŽENA V TÁBOŘE

Autor tvrdí, že žena život v táboře snáší lépe, ani hlad ji tak nezdolá. Mnoho žen získávalo chleba navíc od mužů. Těžké to měly ženy krásné, neboť dozorcí a *pridurci* (jejich posluhovači) si je mezi sebou dělili hned po příjezdu do tábora. Pokud je žena odmítla, byla přidělena do ženské brigády, které pracovaly stejně jako mužské. V táborech ale existovala i *táborová manželství*, rodily se děti. Těhotné ženy měsíc před porodem převezli do tábora pro matky a děti. Po roce matkám obvykle dítě sebrali a dali ho do ústavu, málokdy ženě udělili amnestii.

Kapitola 9. PRIDURCI

„Tak hrubě říkají tuzemci těm, kdo nedokázali sdílet zoufalost společného osudu: ze společných prací buď odešli nebo se na ně vůbec nedostali.“¹⁴

Pridurkové nižší třídy byli lidé jako zdravotnice, pradelny, myčky nádobí, topiči, pekaři nebo pomocní dozorcí na barácích. K pravým *pridurkům* však patřili: kuchaři, porcovači chleba, skladníci, lékaři, holiči, vedoucí lázní, pekárny a skladu.... Také byli výrobní *pridurci* – inženýři, technici, vedoucí staveb, plánovači, normovači, účetní atd.

Měli různá privilegia, lepší stravu i bydlení. Své postavení získávali vychytralostí, málokdy svou odborností a skoro všichni z něj těžili na úkor druhých.

Kapitola 10. MÍSTO POLITICKÝCH

Odsouzení podle paragrafu 58 se stalo nejrychlejším způsobem, jak odstranit nežádoucí osoby. Tento paragraf postupně ztrácí politický význam a začínají se vymýšlet nejrůznější hloupá obvinění ke zdůvodnění zatčení plánované nebo náhodné osoby! Dostávali ho zkrátka všichni, komu nenašli obyčejný paragraf. Na *osmapadesátníky* se vždy nahlíželo jako na nenapravitelné, měli nižší postavení v táboře a těžší pracovní podmínky, často byli terorizováni kriminálními. O to více byli ale pevní a drželi spolu.

Kapitola 11. PRAVOVĚRNÍ

Pravověrní byli ti, kteří si i přes své zatčení uchovali víru v komunismus. Byli to tedy bývalí prokurátoři, vyšetřovatelé, soudci, ale i teoretici a další, pro něž bylo zatčení velmi tvrdou ranou. Přesto ale tvrdili, že jejich zatčení je omyl, že Stalin nic neví a že až se o tom dozví, nechá je všechny osvobodit. Tak velké bylo jejich přesvědčení! V táboře se neustále přeli s ostatními vězni a často fungovali jako *práskači*. Nenáviděli politické vězně a stranili se jich.

Kapitola 12. PRÁSKÁM, PRÁSKÁŠ, PRÁSKÁME...

Práskači fungovali nejen v táborech, ale i ve vězení (tam jim říkali „kvočny“), a dokonce i mezi svobodnými lidmi byla síť *práskačů* velmi hustá: „Venku bylo práskačství celého půl století nebo čtyřicet let naprosto bezpečným zaměstnáním: neexistovala tu žádná hrozba odvety společnosti, ani nebezpečí odhalení nebo trestu.“¹⁵

Solženicyn také vypráví o tom, jak ho verbovali a chtěli, aby donášel na druhé. Chce se z toho vyvlíknout, ale hrozí mu transportem a tak nakonec podepisuje, dávají mu krycí jméno *Větrov*, ale slíbil si, že když už, tak bude donášet jen na kriminální. Nikdy ho ale naštěstí jako *práskače* nevyužili.

Kapitola 13. DVĚ KŮŽE Z JEDNOHO VOLA

Tato kapitola je o udělování druhých trestů po odsezení těch prvních. První velká vlna druhých trestů přišla v letech 1937-38, většinou to bylo pro výstrahu ostatním lidem. Další vlna přišla za války, ve všech táborech odhalovali spiknutí a spiknutí, neboť pro dozorce byla služba v táborech záchrana před nástupem na frontu. Záminky pro udělení druhého trestu byly různé: hlásání poráženeckých výmyslů, výtky proti sovětské vládě atd.

Kapitola 14. ZAČÍT NOVÝ ŽIVOT

Jediná možnost pro vězně, jak začít nový život, byl útěk. Přestože pár útěků bylo úspěšných, převažovaly útky se špatným koncem. Hlavní příčiny byly: dobrá ostraha tábora, slabost a vyhladovělost vězňů, zeměpisná poloha táborů, nepřátelský vztah svobodných lidí vůči vězňům a v neposlední řadě i tvrdé trestání chycených uprchlíků pro výstrahu. Mnoho vězňů se o útěk nikdy nepokusilo, protože doufali v amnestii. Ale ani úspěšný útěk vězňovi nezajistil klidný život, žil jako vyhnanec a často byli tito úspěšní uprchlíci udáni i vlastní rodinou.

Kapitola 15. TRESTNÍ IZOLACE

Trestní izolace se dávala prakticky za cokoliv – za nepozdravení dozorce, za pozdní nebo předčasné vstávání se dostávalo 1-5 dní, za neplnění normy 5-10 dní a za útěk 15 dní. Za sebezmrzačení si tam člověk neléčen pobyl i rok. Trestní izolace byla vždy chladná, tmavá, vlhká místnost s 300 g přidělem chleba a teplou šlichtou každý třetí den.

K delšímu pobytu byly určeny baráky zvláštního režimu. Je to obyčejný barák, zvlášť ohrazený ostnatým drátem a jejich obyvatelé jsou přidělováni na nejhorší práce v táboře i mimo něj.

Mimo to existovaly i zóny zvláštního režimu a trestní pracoviště, většinou na vzdálených místech a se špatnou stravou.

Kapitola 16. SOCIÁLNĚ BLÍZCÍ

Sociálně blízcí byli v táboře zloději a zločinci, kteří byli vhodným nástrojem dozorců k utlačování ostatních vězňů. *Galerka* tuto špinavou práci konala drzeji, s daleko větší krutostí a beze strachu z potrestání. Jejich heslo bylo užívat si na úkor druhých a nikdy nepracovat.

Kapitola 17. NEZLETILÍ

Podle Trestního zákoníku z roku 1926 bylo možné soudit za vraždu, krádež a násilí děti od 12-ti let a od roku 1935 byly tyto děti souzeny v plné míře jako dospělí. Tak třeba za stříhání klásků na poli byly odsouzeny i k osmi letům tábora! A tak se dostávaly do cel s dospělými, kde se učí okrádat slabší a chovají se jako zvířata, která chtějí přežít za každou cenu.

Mnoho dětí se po zatčení rodičů stalo sirotky. Takové děti poté umístili na převýchovu do speciálních dětských domovů.

Kapitola 18. MÚZY GULAGU

K převýchově vězňů v táboře sloužilo KVO (Kulturně výchovné oddělení), jejímž velitelem byl svobodný zaměstnanec, který měl pod sebou vychovatele, většinou z řad *sociálně blízkých*. KVO pořádalo různé kulturní akce, organizovalo soutěžení v táboře, boj o pracovní kázeň.... . Také využívali reproduktorů, rozmístěných po celém táboře a vězňové dostávali i tisk. Byly to především nástěnné časopisy, odhalující nedostatky vězňů. KVO mělo na starosti i žádosti o milost a vynálezy, kterých bylo v táboře s vidinou propuštění mnoho. Do KVO docházelo mnoho umělců, velká poptávka byla hlavně po malířích, kteří malovali obrazy dozorcům. Byli tu i spisovatelé, ale většinou skrytí a mnoho z nich zahynulo a jejich budoucí díla s nimi.

Kapitola 19. MUKLOVÉ JAKO NÁROD

Jedná se o etnografickou studii Fan Fanyče, který tvrdí, že muklové jsou jeden národ: žijí na společném území, mají typickou řeč, pro jinou společenskou vrstvu nesrozumitelnou, společné psychické rysy a vzhled: jsou zhrublí, odosobnění, otupělí ale vždy ve střehu, pracují, poslouchají příkazy, jsou vždy připraveni na nejhorší a nikdy nemluví o své budoucnosti, jen vzpomínají na svůj dřívější život.

Kapitola 20. HLÍDACÍ BESTIE

Hlídací bestie byli zkrátka ti, kteří táboru veleli a řídili ho. Na úplné špici byli generálové, kteří byli pro vězně prakticky nedostupní, poté táboroví dozorcí, obvykle nižší důstojníci a eskorta, neboli Vojenská ozbrojená ochrana (VOCHRA). A jací lidé byli vlastně ti táboroví *žalářníci*? Dobří lidé se buď do této služby vůbec nedostali nebo z ní byli brzy propuštěni. Byli to tedy lidé nadutí a panovační, kteří zneužívali své postavení a lidé tupí, jejichž hlavním cílem bylo obohatit se na úkor druhých. Často byli i velmi krutí, jelikož nad nimi nebyla žádná vyšší morální síla. V táborech také existovala *sebeochrana* z řad vězňů.

Kapitola 21. TÁBOROVÉ OKOLÍ

Poblíž táborů obvykle žili: původní obyvatelé, vojenské strážce, táboroví důstojníci a dozorcí s rodinami, bývalí muklové, vedoucí výroby i *volňasové* – svobodní občané, pracující s vězni v zóně např. jako stavbyvedoucí, mistři nebo normovači. Většinou byl jejich vztah k vězňům kladný – psali si na sebe jejich práci a za to vězňům přilepšovali jídlem.

Kapitola 22. BUDUJEME

Vyplatily se vůbec tábory? Ve smyslu politického útlaku určitě. Vyplatily se i tím, že vězňové vykonávali práci, kterou by nikdo jiný nedělal – v dalekých krajích a bez potřebného vybavení. Ale výnosné souostroví nikdy nebylo. Především díky chybám a nedbalosti vězňů, ale i rozkrádání materiálu *volňasy* a chybám vedení v plánování.

V táborech se vyráběly nejrůznější věci – od hliněných potrubí pro kanalizaci až po vodní čerpadla. Vězňové také budovali města, stavěli železnice, tratě, cesty, hydroelektrárny, těžili uhlí nebo rudy atd.

Část IV. DUŠE A OSTNATÝ DRÁT

Zde Solženicyn provádí rozbor duše vězňů. Jelikož jsou to lidé nevinní, nepocítují tedy žádné výčitky svědomí a proto i počet sebevražd je nízký. Upínají se na den propuštění a někteří jsou schopni udělat pro to všechno. Tato volba mezi dobrem a zlem stojí před každým z nich. Solženicyn dodává: „Na svých ohnutých, málem zlomených zádech mi bylo dáno odnést si z vězení tuto zkušenost: *jak* se člověk stává zlým a *jak* dobrým. V opojení raných úspěchů jsem se považoval za neomylného a byl jsem krutý. Při nadbytku moci jsem byl vrahem a násilníkem. V nejhrošších okamžicích jsem byl přesvědčen, že jednám dobře, a měl jsem pro to logické důvody. Na shnilé vězeňské slámě jsem v sobě ucítil první záchvěvy dobra. Postupně jsem pochopil, že čára, která rozděluje dobro a zlo, neleží mezi státy, mezi třídami, mezi stranami – že protíná každé lidské srdce a všechna lidská srdce. Tato čára je proměnlivá, po léta v nás kolísá. I v srdci, zachváceném zlem, si uchovává maličkou přednost dobrá. I v srdci nejdobrotivějším – nevykořenitelný kouteček zla.“¹⁶

„Všichni spisovatelé, kteří psali o vězení, aniž byli sami seděli, považovali za svou povinnost vyjadřovat vězňům úctu a vězení proklínat. Poseděl jsem si tam dost dlouho, vypěstoval jsem tam svou duši a s pevným přesvědčením říkám: Buď požehnáno vězení, žes bylo v mém životě!“¹⁷

Na druhé straně existuje i spousta opačných názorů na vězení a tábory, které tvrdí, že se zde člověk nemůže naučit nic pozitivního.

V kapitole **ZAVRAŽDĚNÁ SVOBODA** autor uvádí znaky života lidí na svobodě, pramenící z existence souostroví. Patřil mezi ně neustálý strach, připoutanost lidí k místu svého bydliště, jejich nedůvěřivost, neinformovanost, práskačství, zrada, lži a krutost.

V poslední kapitole je pak uvedeno několik vězeňských osudů.

Část V. KATORGA

Kapitola 1. ZTRACENCI

Poté co byla katorga po Únorové revoluci zrušena, Stalin ji v dubnu 1943 opět zavádí. Cílem bylo usmrcení vězňů, prodlužované tvrdou prací. Vězňové pracovali 12 hodin a zbylých 12 hodin trávili uzamknutí na barácích, přičemž nesměli ani do jídelny, na záchod nebo na ošetřovnu. Trpěli hladem, nedostávali balíčky, peníze a poměrně rychle umírali. Většinou se sem dostávali *zrádci vlasti* za spolupráci s nepřítelem ale i mladé ženy za vztahy s Němci. V letech 1946-47 rozdíl mezi katorgou a obyčejným táborem zanikly, brzy byly ale vytvořeny zvláštní tábory s tvrdším režimem než v normálních táborech.

Kapitola 2. REVOLUČNÍ VÁNEK

V polovině trestu se Solženicyn odmítnutím další spolupráce dostal do jednoho takového zvláštního tábora. Jeho transport trval tři měsíce a nakonec skončil v Kazachstánu, v táboře s neruským jménem *Ekibastauz*. V tranzitních věznicích panovala dobrá nálada, neboť odevšad přicházely zvěsti o drobných vzpourách vězňů. Všichni si také hodně slibovali od války v Koreji.

Kapitola 3. OKOVY, OKOVY...

Po příjezdu do tábora ale nováčci rychle vystřízlivěli. Režim zde byl poměrně přísný, dozorcí s oblibou používali novou zbraň – želízka, která se vězňům zařezávala do masa. V každém táboře byla také zděná věznice – Barák zvláštního režimu (BZR). Vězňové byli oslovováni pouze čísly, vykonávali ty nejtěžší práce a často byli podrobováni důkladným osobním prohlídkám. Autor také popisuje tábor *Ekibastauz*, kde pracoval jako zedník a napsal o tom i báseň.

Kapitola 4. PROČ JSTE TO SNÁŠELI

Autor odpovídá: „V táborech jsme to snášeli, protože venku neexistovalo veřejné mínění. Neboť, jaké jsou vůbec myslitelné formy odporu trestance proti režimu, jemuž je podrobován. To je jasné, tady jsou: 1. Protest. 2. Hladovka. 3. Útěk. 4. Vzpoura. ... první dvě formy mohou působit (a žalávníci se jich bojí) *pouze* kvůli veřejnému mínění! Bez něho se nám za naše hladovky a protesty vysmějí.“¹⁸

Kapitola 5. POEZIE POD NÁHROBKEM, PRAVDA POD KAMENEM

V této velmi zajímavé kapitole Solženicyn popisuje, jak v táboře skládal své verše. Jelikož psaní na papír bylo nebezpečné, musel si své verše jednoduše zapamatovat a papírky poté spálit. Při jejich opakování si pomáhal přerovnáváním sirek a později v táboře používal růženec složený ze sta kuliček, přičemž každá desátá se dala hmatem rozlišit. Růženec nosil všude sebou a používal ho především při dlouhých pochodech do práce nebo při nástupech. Na papírkách vždy zásadní informace vynechával – např. názvy měst, jména atd.

V táborech bylo takových básníků a spisovatelů jistě víc, ale skrývali se a o mnohých z nich se už nikdy nikdo nedozví: „Člověk se pohybuje mezi spoluvězni v táboře jako mezi nastraženými minami, každého zaznamená, aby sám nevyletel do povětří. Ale i při té všeobecné opatrnosti – kolik jen poetických lidí jsem našel pod černými muklovskými bundičkami! A kolik se jich skrylo, aby nebyli poznáni? A s kolika jsem se vůbec nesetkal?“¹⁹

Kapitola 6. UPRCHLÍK Z PŘESVĚDČENÍ

„To je ten, kdo ani vteřinu nepochybuje o tom, že za mřížemi člověk žít nemůže! Ani jako ten nejblahobytnější pridurek, ani v účtárně, ani v KVO, ani ve výdeji chleba! Ten, kdo ve vězení celý den myslí na útěk a v noci se mu o útěku zdá. Ten, kdo se *upsal* nesmiřitelnosti a kdo své jednání podřizuje jedinému – útěku! Kdo ani jediný den v táboře nestráví jen tak: každý den se buď k útěku připravuje, nebo na útěku je, nebo ho chytili, zbili a za trest sedí v táborovém vězení.“²⁰

Mezi uprchlíky z přesvědčení patřil i Solženicynův přítel Georgij Tenno, o jehož zajímavém životě se zde dozvídáme.

Kapitola 7. BÍLÉ KOŽÁTKO

Tato kapitola obsahuje velmi poutavé vyprávění Georgije Tenna o útěku, který zorganizoval ještě s dalšími vězni. Nakonec zbyli jen dva. Na útěku jsou tři týdny, ale pak na základě udání chytí nejprve Tenna a o pár dní později i druhého vězně. Oba dostali 25 let.

Kapitola 8. ÚTĚKY POUČNÉ A ÚTĚKY RAFINOVANÉ

Zde autor uvádí několik příkladů útěků ze zvláštních táborů, které byly beznadějnější, ale zato tvrdší a promyšlenější. Přestože byly tyto útky dokonale vymyšlené i technicky, všechny byly neúspěšné. Vězňové se třeba pokusili utéct tunelem, který vykopali zpod svého baráku až za zónu, přičemž ani kontrola dozorců nebyla schopná odhalit jeho vchod.

Kapitola 9. HOŠÁNCI S AUTOMATY

Mezi ty, kteří vězně hlídali, patřili rudoarmějci, staří záložáci, vybraní vězni a nakonec mladíci, narození v období první pětiletky. Jejich služba byla založena na neznalosti, nemohli s vězni mluvit, neustále byli školeni, že vězňové jsou zrádci vlasti a hlavně měli neomezenou moc. Často soutěžili v tom, kdo zastřelí více vězňů, za což také dostávali dovolenou.

Ti, kteří projeví jakýkoliv soucit s vězni, byli okamžitě suspendováni.

Kapitola 10. KDYŽ V ZÓNĚ HOŘÍ PŮDA POD NOHAMA

V táborech, obzvláště v těch zvláštních, kde byli shromažďováni hlavně političtí vězni, se režim postupně uvolňuje a čas od času se objevují vzpoury a povstání. V *Ekibastauzu* vše začalo vraždami donašečů, nejprve skrytými, poté ale zcela veřejnými. *Práskači* dostávají strach, schovávají se do BZR a najednou odmítají dále s dozorci spolupracovat. Dozorci vše označili za *banditismus* a hrozili tvrdými tresty, ale zůstalo jen u slibů.

Kapitola 11. ZKOUŠÍME ROZBÍT OKOVY

Obě strany – velení i vězni – přemýšlely, co dál. Vězni požadovali odstranění čísel, nezamykání baráků, to, aby jejich práce nebyla úplně bezplatná atd. Začíná rok 1952. Vedení provádí v táboře velké stěhování, kterým nastolí zmatek. Ale část vězňů dokonce zaútočila na BZR a velení uteklo pryč z tábora. Poté vězni vyhlásili hladovku. Ale za tři dni ji ukončili, protože lidé začali umírat.

Solženicyn měl v té době už rakovinu a zanedbaný nádor mu rychle rostl. Do konce trestu mu zbýval rok. Byl operován a leží v nemocnici. V táboře neustále probíhají transporty, povstalci jsou odvázeni a nahrazují je novými donašeči. 5. 3. 1953 umírá Stalin, je vyhlášena *vorosilovská* amnestie, ale z politických je propuštěno málo lidí. V roce 1953 je vedení zaskočeno odvoláním Beriji, režim se uvolňuje.

Kapitola 12. ČTYŘICET DNÍ V KENGIRU

Zde Solženicyn vypráví o největším povstání vězňů v historii GULAGu, které se odehrálo v roce 1953. K jeho potlačení byla použita nejen letadla, ale i slavné tanky T-34. Povstání si vyžádalo 600 mrtvých a zraněných, jeho hlavní strůjci byli zřejmě popraveni, rozsudky ostatních nebyly zveřejněny.

Část VI. VYHNANSTVÍ

Kapitola 1. VYHNANSTVÍ V PRVNÍCH LETECH SVOBODY

„To je právě ta temná síla vyhnanství – prostého přemístění člověka se svázanýma nohama. Poznali ji již vládcové starověku, okusil ji Ovidius. Prázdnota. Ztracenost. Život životu zcela nepodobný.“²¹

Vyhnanství bylo zavedeno již v carském Rusku, přibližně v 17. století. Jenže v carském vyhnanství lidé dostávali peníze i šaty. Od roku 1929 se to mění, peněz je málo, vyhnanci se živí, jak se dá, přitom sehnat práci pro ně bylo skoro nemožné.

Kapitola 2. MOR NA MUŽIKY

Teror proti mužikům (*kulakům*) podle autora začal již ve 20. letech minulého století a spolykal kolem 15 mil. duší. Tento teror byl především snahou vlády zahnat rolníky do kolchozů a sebrat jim půdu. *Kulaci*, kteří se nepodrobili, byli i s rodinami násilně vyhnáni, často do holé stepi. Přesto byli někteří schopni takto přežít.

Kapitola 3. VYHNANCŮ PŘIBÝVÁ

Po 2. světové válce význam vyhnanství narůstá. Sloužilo k „vyčištění“ kteréhokoliv důležitého území. Dále do vyhnanství byli po skončení trestu posíláni politicky pronásledovaní lidé a obyvatelé z okupovaných a osvobozených území. Hlavním městem vyhnanců byla Karaganda, kde byl život velice těžký, neboť ceny zde byly vysoké a práce málo. V kolchoze to bylo ještě horší. Často se vyhnanci měli hůř než v tábore, kde měli přiděl jídla jasný. Mnoho z nich také znovu zavřeli.

Kapitola 4. VYHNANSTVÍ NÁRODŮ

První příležitost, která byla využita ve velkém, bylo přesídlení povolžských Němců dál na Východ (1941). Poté přišly na řadu národy Čečenců, Ingušů, Kurdů, Tatarů atd. Dostali 12hodin na vystěhování, přičemž s sebou si mohli vzít jen to, co unesli. Posílali je do Střední Asie, na Sibiř nebo na severní Ural.

V roce 1948 se dostalo i na pobaltské národy a přesídlení se týkalo rodin odsouzených v SSSR, bohatých rolníků nebo prostě nepřátelsky zaměřených lidí.

Kapitola 5. PO PROPUŠTĚNÍ

Solženicyn zde popisuje své propuštění, poznamenává, že s propuštěním se nikdy nespěchalo, ale on měl štěstí, protože si ho v táboře nechali déle jen o pár dní. Po několika dnech se konečně dostává do místa určení – *Kok-Těrekského* okresu ve střední Kazachstánu, kde má strávit zbytek svého života. Na MGB (Ministerstvo státní bezpečnosti) vyplňuje dotazník a svůj životopis a touží sehnat místo učitele v místní škole. Přestože je v okrese učitelů matematiky nedostatek, nechají ho jen vyplnit papíry a pošlou ho pryč. On je ale šťastný, protože je konečně *svobodný!*

Kapitola 6. SLADKÝ ŽIVOT VE VYHNANSTVÍ

Měsíc strávený ve vyhnanství autor žil za svůj výdělek z tábora, ale musel si najít práci. Do školské správy nastoupilo nové vedení a Solženicyn je nakonec přijat jako učitel matematiky a fyziky. Je nevídaně šťastný. Za plat si koupil malý domeček, po večerech a nocích píše a žije se mu celkem dobře. Měl ale štěstí, že se dostal do Kazachstánu, kde vyhnanství nebylo nejhorší a místní úřady si ho také moc nevšímalý. V roce 1955 byli na základě *Adenauerovy* amnestie propuštěni všichni Němci a později i lidé, kteří s nimi spolupracovali. Solženicyn tedy žádá o přešetření svého případu.

Kapitola 7. MUKLOVÉ NA SVOBODĚ

Propuštění nebo zbavení vyhnanství často znamenalo jen přechodnou dobu mezi dalším zatčením. Tito lidé měli na svobodě často horší život než ve vyhnanství nebo v táboře, protože nemohli sehnat práci a ostatní se od nich odvraceli. Rehabilitace je jen divadlo, mnoho lidí nebylo rehabilitováno vůbec. Příbuzným mrtvých vydávají jen úmrtní listy, přičemž datum úmrtí si nikdo ověřit nemůže. Vše je uzavřeno, uklizeno. Falešní svědkové a udavači si poklidně žijí a dál zůstávají na svých místech. Stížností na ně je málo a většinou jsou případy stejně promlčeny.

Mnozí bývalí vězni se snaží úplně zapomenout a někteří naopak tvrdí, že vězení je obohatilo a že se nemají za co stydět.

„Tak takhle vypadala *svoboda*, do níž vyšli bývalí muklové. Najdeme snad v dějinách jiný příklad, kdy tolik zla, všeobecně známého, zůstalo neodsouzeno,

nepotrestáno? Co dobrého můžeme čekat? Co může z toho hnusu vzejít? Jak skvostně se zdařil zločinný záměr GULAGu!“²²

Část VII. BEZ STALINA

Kapitola 1. JAK TO VYPADÁ Z ODSŤUPU?

Solženicyn doufal, že se jednou bude o všem mluvit, ale ani ve snu ho nenapadlo, že by se toho mohl dožít. Když ale vyšla jeho novela *Jeden den Ivana Děnisoviče* (1962), mnozí z bývalých muklů věřili, že přišel jejich čas. Ale opět se zklamali.

Samozřejmě byli i názory opačné, odmítavé a to většinou anonymní, nebo od bývalých žaláříků a šéfů táborů. Snažili se mlžit a tvrdili, že Solženicyn přehání a je daleko od podoby skutečného Archipelagu. Na pomoc jim přispěchali i spisovatelé, kteří byli částečně perzekvovaní, jako Boris Ďjakov (*Co jsem prožil*) nebo Aldan-Semjonov (*Kolymské zápisky*). Ve svých knihách nejenže zastírají otrockou práci v táborech, ale lžou také o složení obyvatel GULAGu. Dílo je dokonáno, všichni věří, že pokud vůbec nějaký Archipelag byl, tak jen zcela bezvýznamný.

Solženicyn přiznává, že i on sám na chvíli uvěřil, ale po obdržení dopisů od tehdejších vězňů se zastyděl, neboť mu psali, že od dob *Ivana Děnisoviče* se toho moc nezměnilo. Brzy byla i tato kniha prokleta, postupně vyřazována z knihoven a poplach, který způsobila rychle skončil.

Kapitola 2. VLÁDCI ODCHÁZEJÍ, ARCHIPELAG ZŮSTÁVÁ

Po smrti Stalina a pádu Beriji se rozpadají zvláštní tábory, režim se uvolňuje a léta 1954-56 jsou podle autorových slov „zlatými časy“ souostroví. V té době dokonce existoval i režim mimo zónu, kdy vězni žili se svými rodinami poblíž tábora a do tábora se chodili jen hlásit. Do táborů přijížděly *odlehčovací komise*, které propouštějí, ale většinou jen ty vězně, kteří uznávají svou vinu. Kdo to odmítne, sedí dál. Žádné omluvy za nespravedlivé rozsudky se nekonají. Chruščov měl v té době obrovskou moc, ale nevyužil ji: „Mohl třikrát, pětkrát pevněji a dalekosáhleji

předurčit osvobození země, ale nechal toho jako kluk, nepochopil svůj úkol, nechal toho kvůli vesmíru, kvůli kukuřici, kvůli kubánským raketám, kvůli pronásledování církve, kvůli rozdělení oblastních výborů strany a kvůli boji s abstraktním uměním.²³

A tak jsou v roce 1956 vydány nové příkazy k zostření táborového režimu a v roce 1961 schváleny čtyři tábory režimy, na jejichž základě vznikají nové, již chruščovovské tábory, neboli *kolonie*.

Solženicyn se proto v roce 1964 rozhoduje navštívit *Zákonodárnou komisi* Nejvyššího sovětu SSSR, která pracuje nad novým nápravně pracovním kodexem, který určí další život na Archipelagu. Požaduje zde především lepší životní i pracovní podmínky pro vězně, ale debata je neúspěšná, protože ho neposlouchají a vysvětlují mu, že nemá správnou představu o tom, co říká a že vychází pouze ze svých špatných zkušeností.

Kapitola 3. ZÁKON DNES

Solženicyn upozorňuje na to, že již za Stalina tvrdili, že žádní *politici* vězni neexistují, že ty milióny lidí, odsouzené podle paragrafu 58, jsou čistě kriminální zločinci. Později se jim podařilo utajit i celé povstání v Novočerkassku (1962), které bylo potlačeno, jeho vůdce popraveni, ostatní zúčastnění dostali tresty, ale ne jako *politici*, ale jako *bandité*.

Další proud lidí na souostroví, který v podstatě nikdy neustával, byli věřící. Soudí je veřejně, ale s vybraným publikem a koupenými svědky. Mezi další znaky tehdejšího soudnictví patřilo používání zákonů se zpětnou platností a netrestání *soudců-vrahů* a *prokurátorů-vrahů*. Solženicyn to vystihl takto: „Lod’ našeho zákona je připravena na jakékoli vlnobití. Přejde-li zítra zase rozkaz, zavírat milióny za myšlenky, nebo posílat do vyhnanství celé národy (zase tytéž, nebo jiné) nebo vzbouřenecká města, zase lidem přišívát čtyři čísla – jeho mohutné boky se téměř ani nezachvějí a ráhno se neohne.“²⁴

„Tuto kapitulu jsme nazvali Zákon dnes. Ale správnější by bylo: *Zákon není*. V našem ovzduší visí stále ta prohnaná utajovanost, stále stejná mlha nespravedlnosti, kouř komínů v našich městech je proti tomu jako nic. Už po druhé padesátiletí se tu tyčí obrovský stát, stažený ocelovými obručemi, a ty obruče tady jsou, ale zákon – *není*.“²⁵

SOLŽENICYN A KGB

Alexandr Solženicyn, jako i řada dalších sovětských spisovatelů a umělců bojujících proti komunistickému režimu, byl KGB (Комитет Государственной Безопасности – Výbor pro státní bezpečnost) pronásledován prakticky celý život. Již zanedlouho po vydání *Jednoho dne Ivana Děnisoviče* (1962) ho začínají hlídat a kritizovat. Objevují se první pomluvy a nakonec díky svým odpůrcům přichází i o Leninovu cenu za knihu *Jeden den Ivana Děnisoviče* (1962).

Vše vrcholí v roce 1965, kdy KGB Solženicynovi zabavuje jeho archiv. Píše veřejný protest, ale odpovědi se nedočká. V roce 1967 tedy Solženicyn odesílá dopis všesvazovému sjezdu sovětských spisovatelů, ve kterém protestuje proti zabavení jeho děl, cenzuře, která ničí literaturu a také vyjadřuje svůj nesouhlas s kampaní v tisku, která je vedena v jeho neprospěch. V roce 1969 je následně vyloučen ze Svazu spisovatelů SSSR a čtení jeho knih je oficiálně zakázáno. Také je mu bráněno ve vydání románu *Rakovina* a dalších menších děl.

Udělení Nobelovy ceny za literaturu vyvolává další vlnu pomluv a lží a na podzim roku 1973 KGB za tragických okolností odhaluje ukrytý rukopis *Souostroví GULAG*, na jehož základě je Solženicyn v únoru příštího roku zbaven občanských práv a deportován do NDR. V tisku je označován za „literárního vlasovce“, který „uráží památku Velké vlastenecké války“ a on, jeho rodina i přátelé jsou neustále pronásledováni a terorizováni telefonickými anonymy.

Vrcholem boje KGB proti Solženicynovi byly knihy jeho bývalé ženy Nataši Rešetovské a především českého spisovatele Tomáše Řezáče, který tvrdí, že „patřil k úzkému kruhu Solženicynových přátel“. Ve své knize *Spirála Solženicynovy zrady* ale většinou jen kopíruje některé pasáže Solženicynovy knihy *Trkalo se tele s dubem*. Nejenže napadá celou jeho rodinu počínaje jeho prarodiči, ale tvrdí, že Solženicyn byl již od dětství chorobně ctižádostivý antisemita. Ve válce byl podle Řezáčových slov zbabělec, který si chtěl jen zachránit svůj život, a proto se nechal naschvál zatknout. V průběhu vyšetřování se potom snažil dostat za mříže co nejvíce ze svých přátel, v táboře byl horlivý *práskač* a všechny své knihy napsal jen z nenávisti a touhy po slávě. Dále Řezáč ve své knize tvrdí, že Solženicyn vychytralým manévrováním přiměl KGB ke konfiskaci jeho archivu a rukopisu *Souostroví GULAG* i k jeho následnému vyhoštění z SSSR atd.

Na své knize Řezáč spolupracoval s bývalými Solženicynovými spolužáky – Kirillem Simonjanem, Kokou Vitkevičem a Šurou Kaganem. Svědectví mu ochotně poskytla i Solženicynova první žena Rešetovská.

Solženicyn byl touto zradou hluboce raněn, veřejně protestuje a označuje obě knihy za další ohavný čin KGB, která se ho snaží zničit: „Ještě štěstí, že jsem stačil sám odpovědět. Kolik obětí KGB, za života i po smrti beznadějně poplivaných, se už ospravedlnit nestihlo – a je snad někdo schopen udělat to za ně? Ó, naše potomstvo, dej si pozor, až budeš soudit ty, kteří žili na Rusi v oněch strašných sovětských šedesáti letech.“²⁶

SOLŽENICYNŮV NÁVRAT DO RUSKA

Svůj návrat do Ruska si Solženicyn podmínil kompletním vydáním jeho děl, což se stalo v roce 1990. Od té doby se jeho návrat připravoval a konečně 25. 5. 1994 opouští spisovatel se svou ženou a syny své sídlo v USA, ve kterém strávili dlouhých sedmnáct let. Jeho odjezd je ostře sledován, dokonce je přenášen televizí BBC. Jak si autor slíbil, vrací se do Moskvy přes Dálný Východ, a proto spisovatelova rodina s doprovodem odlétá nejprve na Aljašku a poté všichni pokračují do Magadanu.

Zde je Solženicyn uvítán novináři a hloučkem svých příznivců. Poprvé se dotýká ruské země a uctívá památku miliónů lidí, kteří v tomto kraji trpěli a zemřeli. Z Magadanu odlétá do Vladivostoku, kde má asi dvouhodinový projev, ve kterém především odsuzuje kapitalismus.

Ve Vladivostoku nasedá do luxusního vlaku a po transsibiřské magistrále se vrací domů. Po cestě se ještě zastavuje v několika městech jako Chabarovsk, Blagoveščensk, Ulan-Ude atd., rozmlouvá s obyčejnými lidmi, zajímají ho jejich názory, setkává se i s bývalými mukly své generace.

21. 7. 1994 přijíždí na Jaroslavské nádraží v Moskvě, kde ho vítá asi dva tisíce lidí a novinářů. Jeho přivítání není ale jednoznačné. Přijíždí totiž se zpožděním, poptávka po jeho dílech byla uspokojena a nyní jeho knihy leží na pultech v knihkupectvích prakticky bez povšimnutí. I názory lidí na Solženicyna se liší – jedni ho považují za „svědomí Ruska“ a morálního vůdce, jiní tvrdí, že již nemá takový vliv a někteří dokonce ani nevědí, kdo to je. Proti němu se staví i někteří mladí spisovatelé, kteří chtějí s nabytou svobodou slova experimentovat a tvrdí, že postavení intelektuálů ve společnosti se změnilo.

Solženicyn se usazuje v Moskvě a drží se v ústraní. Rozmlouvá s obyčejnými lidmi a seznamuje se s novým Ruskem, neboť jeho tvář se velmi změnila. V roce 1994 uvádí v televizi svůj diskusní pořad, který se vysílá přímo z jeho pracovny. Do pořadu si zve různé hosty, ale na základě malé sledovanosti je pořad z komerčních důvodů zrušen. Je velmi zklamán a ještě více se straní veřejnosti. Pracuje na Zápiscích z vyhnanství *Zrno mezi žernovy* a v letech 1995-1997 v *Novém miru* publikuje několik menších povídek. ✓

I přes svůj pokročilý věk neustává pracovat ani dnes. V lednu 2006 se konala premiéra dvanáctidílného televizního seriálu podle jeho románu *V kruhu prvním*, ke

kterému napsal scénář. Na tomto seriálu spolupracoval s renomovaným ruským režisérem Glebem Panfilovem a ruská kritika očekává, že se seriál stane hitem letošního roku, neboť Rusové si v poslední době oblíbili místo televizních seriálů ze zahraničí místní produkci.

ZÁVĚR

Seznámili jsme se s jedním z největších ruských spisovatelů 20. století – Alexandrem Solženicynem. Každý, kdo si naši práci přečetl, musí uznat, že jeho životní osud je opravdu ojedinělý.

Alexandr Solženicyn ve svém dlouhém životě zažil téměř vše. Účastnil se bojů ve druhé světové válce, byl zatčen a nespravedlivě odsouzen k osmi letům pracovních nápravných táborů, onemocněl rakovinou a zbývalo mu jen pár dní života, po vypršení trestu byl ve věčném vyhnanství v Kazachstánu a poté co se navrátil do Ruska a zaznamenal jako spisovatel první úspěch, začal být pronásledován a terorizován KGB. Tento boj vyvrcholil vyhoštěním z SSSR a následujících dvacet let Solženicyn se svou rodinou strávil v zahraničí, především v USA, zcela odtržen od svého milovaného Ruska. Ani jeho vysněný návrat domů (1994) nebyl nejšťastnější. Rusko a postavení spisovatelů ve společnosti se totiž úplně změnilo, a tak se Solženicyn na sklonku svého života usazuje na okraji Moskvy, zklamán a odtržen od veřejnosti a médií.

Přesto se nikdy nevzdal a ani v těch nejtěžších chvílích, kdy riskoval život nejen svůj, ale i své rodiny a přátel, neustal ve své tvorbě a nezahlasil smysl svého života, kterým vždy byla pravda a povinnost vůči milionům mrtvých říci to, co oni už říci nemohou. A to je podle mě to, co činí Alexandra Solženicyna mezi ostatními spisovateli jedinečným. Neboť jen neustálým připomínáním „černé minulosti“ může být dosaženo toho, aby se něco podobného nikdy neopakovalo!

Doufám, že se mi o Alexandru Solženicynovi podařilo nashromáždit ty nejdůležitější a nejzajímavější informace, na jejichž základě se čtenáři rozhodnou přečíst některou z jeho knih, neboť i to bylo cílem této bakalářské práce.

CITACE

- ¹ SOLŽENICYN, A.: Trkalo se tele s dubem (autobiografie 1). Praha 2001, str.258.
- ² SOLŽENICYN, A.: Souostroví Gulag I. Praha 1990, str.13.
- ³ Tamtéž, str.14.
- ⁴ Tamtéž, str.25.
- ⁵ Tamtéž, str.63.
- ⁶ Tamtéž, str.81.
- ⁷ Tamtéž, str.89-90.
- ⁸ Tamtéž, str.107.
- ⁹ Tamtéž, str.138.
- ¹⁰ Tamtéž, str.325.
- ¹¹ SOLŽENICYN, A.: Souostroví Gulag II. Praha 1990, str.41.
- ¹² Tamtéž, str.99.
- ¹³ Tamtéž, str.112.
- ¹⁴ Tamtéž, str.127.
- ¹⁵ Tamtéž, str.184.
- ¹⁶ Tamtéž, str.318.
- ¹⁷ Tamtéž, str.319.
- ¹⁸ SOLŽENICYN, A.: Souostroví Gulag III. Praha 1990, str.57.
- ¹⁹ Tamtéž, str.71-72.
- ²⁰ Tamtéž, str.77.
- ²¹ Tamtéž, str.195.
- ²² Tamtéž, str.266.
- ²³ Tamtéž, str.287.
- ²⁴ Tamtéž, str.314.
- ²⁵ Tamtéž, str.315.
- ²⁶ Thomas, D.M.: Alexandr Solženicyn: století v jeho životě I.-II. Praha 1998/99, str.252.

POUŽITÉ ZKRATKY

1. Bezpečnostní orgány a jejich chronologie:

- čeka - Všeruská mimořádná komise pro boj s kontrarevolucí a sabotáží
(od prosince 1917 do února 1922)
- GPU - Státní politická správa (do prosince 1922)
- OGPU - Spojená státní politická správa (do července 1934)
- NKVD - Lidový komisariát vnitra (do roku 1946)

Po přejmenování komisariátů na ministerstva:

- MGB - Ministerstvo státní bezpečnosti (do března 1953)
- MVD - Ministerstvo vnitra (do března 1954)
- KGB - Výbor pro státní bezpečnost při radě ministrů SSSR (od března 1954)

2. Některé písemné paragrafy:

- ASA - protisovětská agitace
- ČS - rodinný příslušník
- KRA - kontrarevoluční agitace
- KRM - kontrarevoluční myšlení
- NŠ - neprokázaná špionáž
- PD - zločinná činnost
- PŠ - podezření ze špionáže
- PZ - poklonkování před Západem
- SOE - společensky nebezpečný element
- TN - teroristický úmysl
- VAD - vychvalování americké demokracie
- VAS - pěstování protisovětských nálad

3. Různé:

- BZR - barák zvláštního režimu
- DPZ - vyšetřovací věznice
- GULAG - Hlavní správa táborů
- kaer - kontrarevolucionář
- KPZ - vyšetřovací cela
- KVO - Kulturně výchovné oddělení
- OSO - Zvláštní rada GPU/NKVD
- osoblag - zvláštní tábor
- ťurzak - trest vězení
- zek - vězeň

BIBLIOGRAFIE

Primární a sekundární literatura:

- BONDARENKO, V. G.: Alexandr Solženicyn kak ruskoje javlenije. Moskva 2003.
- BUŠIN, V.S.: Alexandr Solženicyn. Moskva 2003.
- DROZDA, Miroslav: Babel, Leonov, Solženicyn. Praha 1966.
- GAVRILOV, I. N.: Alexandr Solženicyn v Rjazani. Rjazaň 1998.
- GELLER, Michail: Alexandr Solženicyn. Londýn 1989.
- MEDVEDEV, R.A.: Solženicyn i Sacharov. Moskva 2002.
- NIVAT, Georges: Solženicyn. Moskva 1992.
- OSTROVSKIJ, A. V.: Solženicyn: proščanije s mifom. Moskva 2004.
- PALAMARČUK, P. G.: Alexandr Solženicyn: putevoditel'. Moskva 1991.
- PLETNEV, R. V.: A. I. Solženicyn. Paříž 1973.
- SOLŽENICYN, A.: Souostroví Gulag I.-III. Praha 1990.
- SOLŽENICYN, A.: Trkalo se tele s dubem (autobiografie 1). Praha 2001.
- SOLŽENICYN, A.: Zrno mezi žernovy (autobiografie 2). Praha 2003.
- THOMAS, D.M.: Alexandr Solženicyn: století v jeho životě I.-II. Praha 1998/99.

Periodika:

- BUDINSKÝ, Libor: Alexandr Solženicyn pomohl zničit komunismus. Lidové noviny 1999. Roč. 12, č. 298, s. 24.
- MOULIS, Vladislav: Alexandr Solženicyn: Ruská otázka. Listy 1994. Roč. 24, č. 6, s. 73-77.
- SOLŽENICYN, A. I.: Agonie nebohé matičky Rusi. Listy 1997. Roč. 27, č. 1, s. 40-44.
- SOLŽENICYN, A. I.: Do široké ruské země: Alexandr Solženicyn se vrací do vlasti. Respekt 1994. Č.21, s. 13.
- SOLŽENICYN, A. I.: Jaká je to demokracie? Literární noviny 1997. Roč. 8, č. 13 s. 3-4.

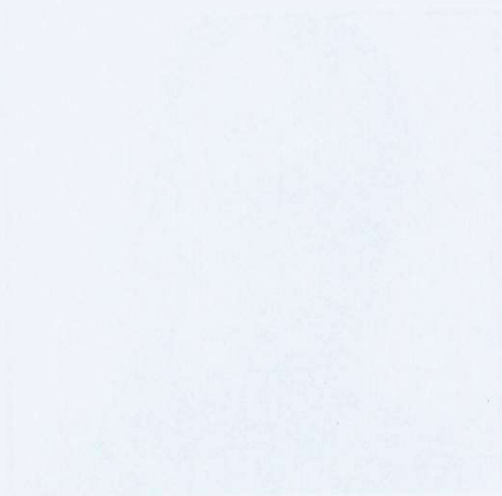
- SOLŽENICYN, A. I.: Jak bychom si měli zařídit Rusko. Literární noviny 1996.
Roč. 7, č. 21, s. 9.
- SOLŽENICYN, A. I.: Nobelevskaja lekcija po literature 1970 goda. Paříž 1972.
- SOLŽENICYN, A. I.: Pro co žijeme? Kam máme namířeno? Literární noviny
1993. Roč. 4, č. 42, s. 1,3.
- SOLŽENICYN, A. I.: „Russkij vopros“ k koncu XX veka. Moskva 1995.
- SOLŽENICYN, A. I.: Rusko v troskách. Praha 1999.
- ŠVANKMAJER, Milan: Alexandr Solženicyn – Trkalo tele do dubu. Reflex
2002. Roč. 13, č. 30, s. 60.

Internet:

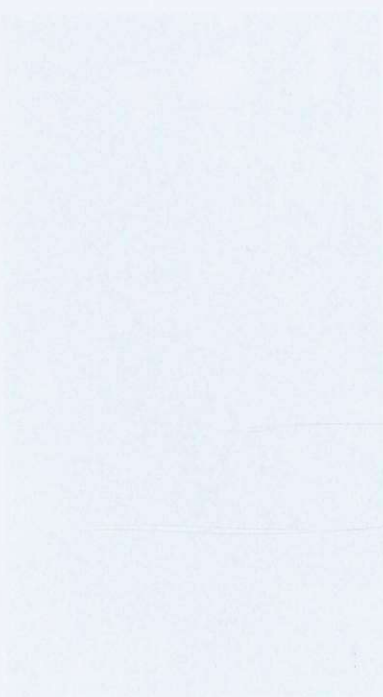
- <http://ais.tsygankov.ru>
- <http://antology.igrunov.ru/authors/solzh>
- http://de.wikipedia.org/wiki/Alexander_Issajewitsch_Solschenizyn
- http://de.wikipedia.org/wiki/Der_Archipel_Gulag
- <http://dlvmeste.chat.ru>
- <http://www.foxdesign.ru/aphorism/biography/soljenicin.html>
- www.hronos.km.ru/biograf/soljenic.html
- <http://www.krugosvet.ru/articles/102/1010276a1.htm>
- <http://www.lib.ru/PROZA/SOLZHENICYN>
- http://lidovky.zpravy.cz/ln_kultura.asp
- <http://www.litportal.ru/all/author351/about.html>
- <http://magazines.russ.ru/authors/s/solzhenitsyn>
- www.n-t.org/nl/lt/solzhenitsin.htm
- <http://nobelprize.org/literature/laureates/1970/index.html>
- www.prazdniki.ru/person/1/184/
- www.refus.ru/soch/files/3736489.html

OBSAH

Úvod	7
Životopis Alexandra Solženicyna	8
Přehled tvorby	11
Rozbor díla Souostroví GULAG	14
Solženicyn a KGB	41
Solženicynův návrat do Ruska	43
Závěr	45
Citace	46
Použité zkratky	47
Bibliografie	49
Přílohy	

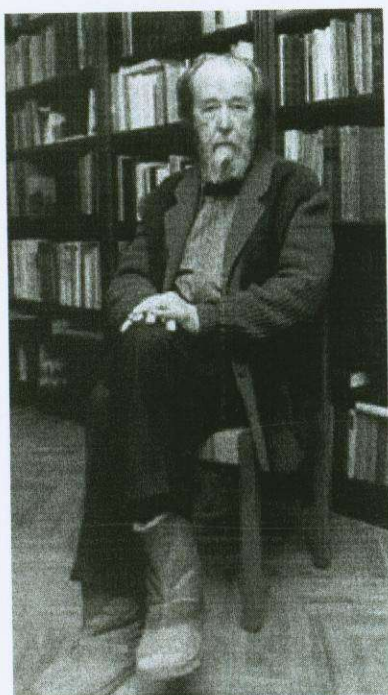
PŘÍLOHY

... ..

A. I. Solženicyn jako jeden z vězňů pracovních táborů v SSSR

Alexandr Solženicyn po návratu do Ruska a se svou druhou ženou Nataljou Solženicynovou

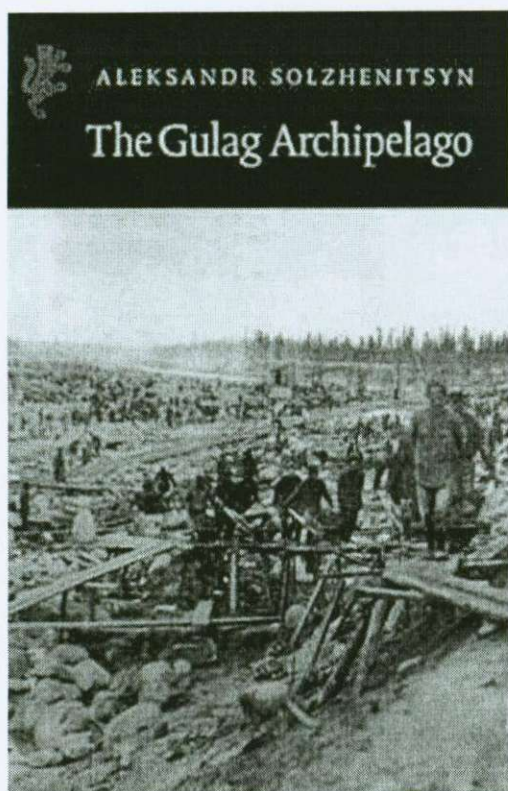

Setkání Alexandra Solženicyna s Vladimírem Putinem (2000)

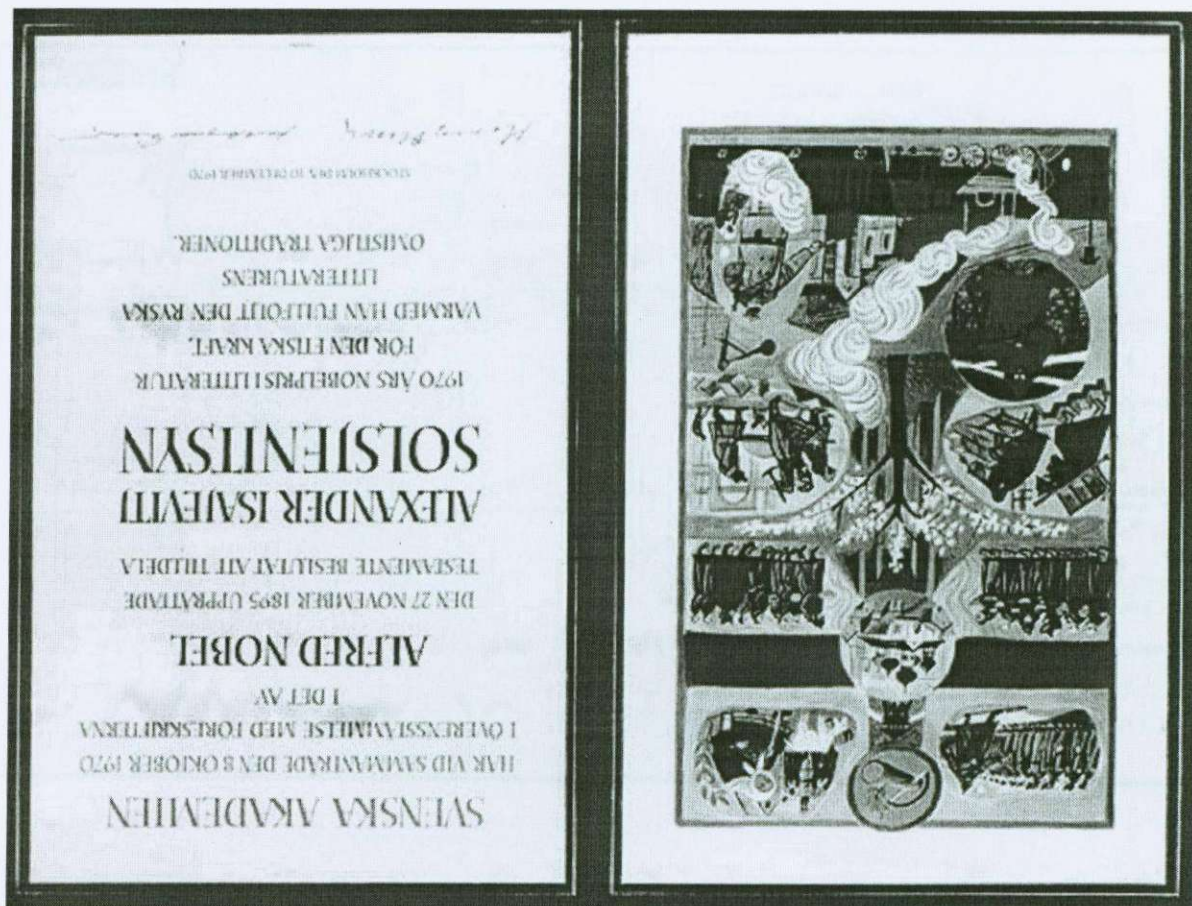
Alexandr Solženicyn na návštěvě u papeže Jana Pavla II.

Titul knihy Souostroví GULAG

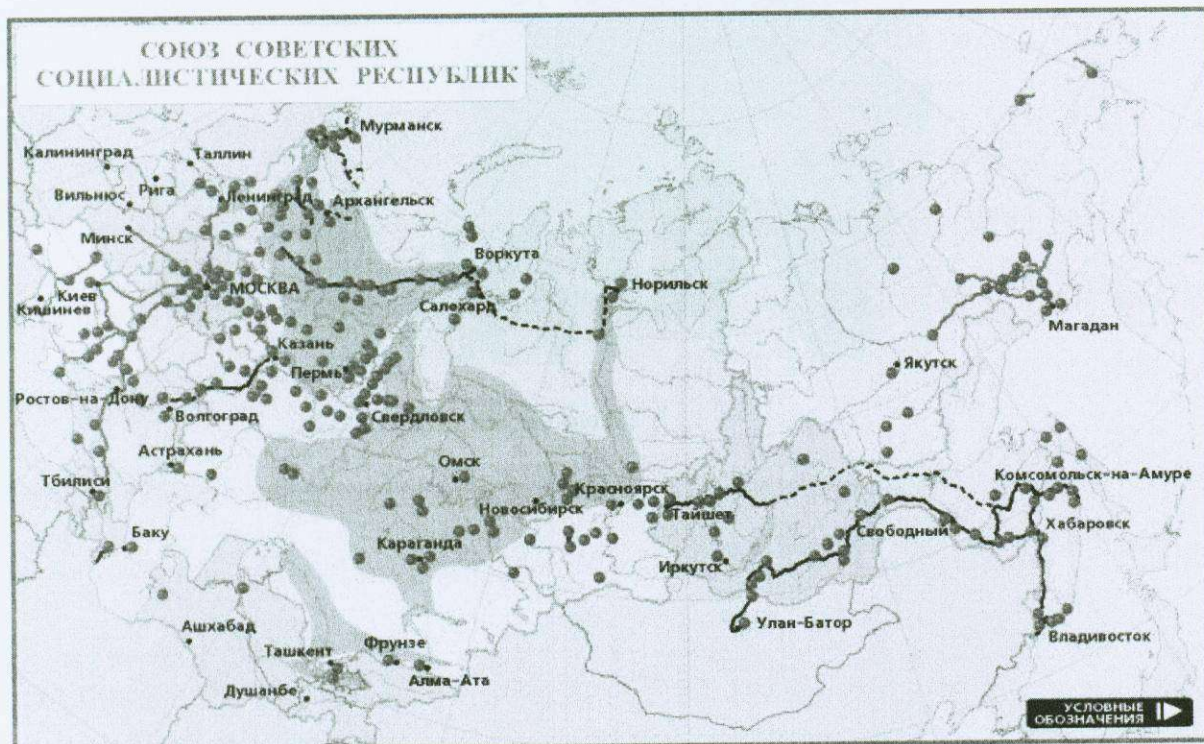

Plakat propagující nový seriál podle Solženicynova románu V kruhu prvním (2006)

Diplom Alfreda Nobela, který Solženicyn spolu s Nobelovou cenou získal v roce 1970

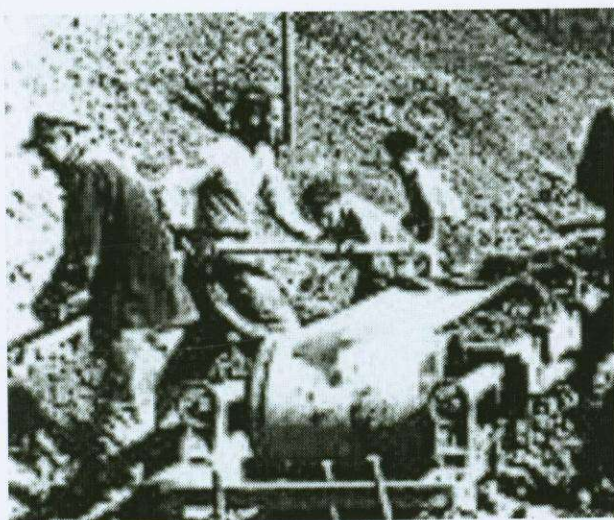

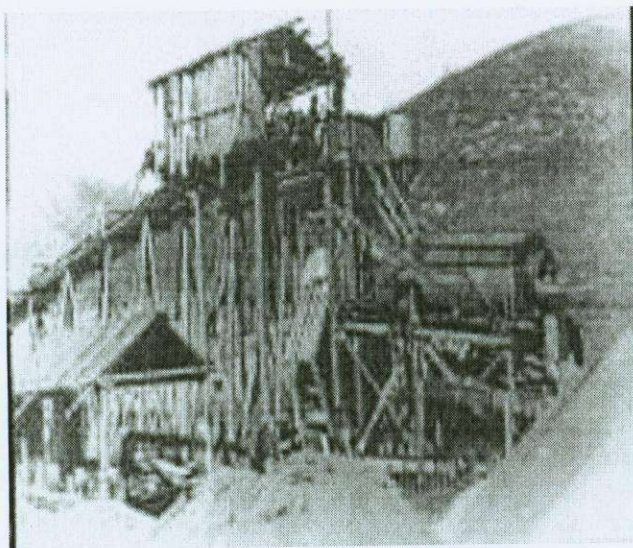
Mapa znázorňující rozmístění pracovně nápravných táborů v SSSR

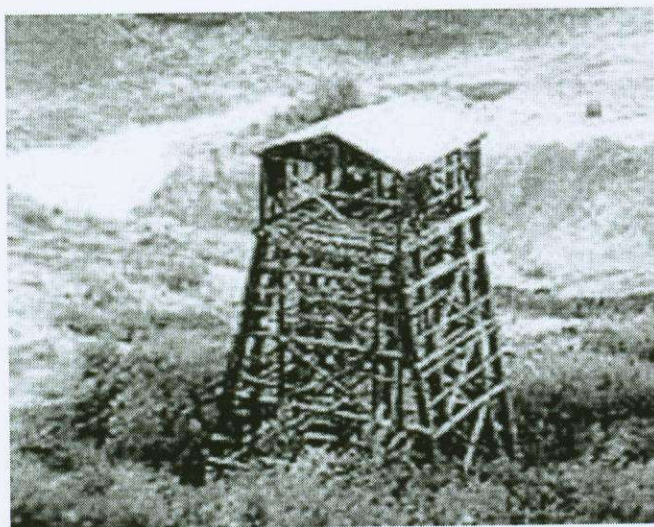
Cesta vězňů na pracoviště

Těžká práce v uranových dolech

Jeden z pracovních táborů na Kolymě

Strážní věž

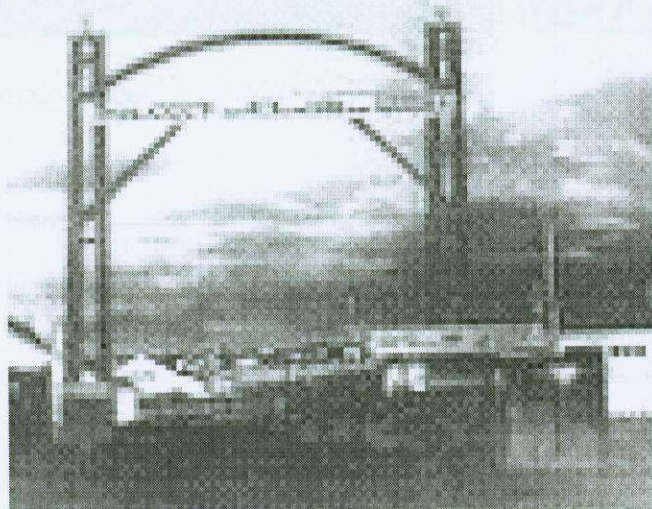
Stavba Bělomořského kanálu, dokončena 1. 5. 1933

Mapa území Bělomořského kanálu z let 1929-30

Na cestě do GULAGu

Vstupní brána do jednoho z lágrů na Vorkutě

Před nástupem do práce

Práce vězňů na železniční trati

Pracovní brigáda v akci